

Vergelijkende case studie naar politieke corruptie in Nederland als maatschappelijk probleem

Auteur: Sanne van de Maat
Studentennummer: s1237276
Opleiding: Bestuurskunde

Begeleider: Prof. Dr. René Torenvlied
Tweede lezer: Dr. Guus Meershoek

Datum: 23 juni 2014

UNIVERSITEIT TWENTE.

Samenvatting

Het afgelopen decennium lijkt de ene corruptiezaak nog niet opgelost, of er is alweer een nieuwe affaire naar buiten gekomen. Om hiervoor redenen te vinden, is de volgende onderzoeksvraag opgesteld: *“In hoeverre kunnen wij verklaren dat politieke corruptie in Nederland het afgelopen decennium steeds meer als een maatschappelijk probleem wordt (h)erkend?”* Om deze verklarende vraag te beantwoorden wordt eerst gekeken of politieke corruptie meer als maatschappelijke probleem wordt (h)erkend en daarnaast wordt aan de hand van een vergelijkend case study ontwerp verklaard waarom er steeds meer (h)erkenning van politieke corruptie als maatschappelijke probleem is.

Dit onderzoek gaat onder andere over maatschappelijke problemen, met de definitie ‘een discrepantie tussen een maatstaf (beginsel, norm) en een voorstelling van een bestaande of een verwachte situatie’. Dat politieke corruptie een maatschappelijk probleem is, komt doordat het nauw verbonden is aan de menselijke drang om zich te organiseren. Waar organisatie is, is macht en waar macht is, is machtsmisbruik. Deze macht is kwetsbaar voor corruptie. Corruptie beïnvloedt beleid en beslissingen, waardoor middelen terecht komen bij partijen die er het meest voor over hebben in plaats van bij partijen die er het meeste recht of baat bij hebben. Om een beeld te krijgen over politieke corruptie in Nederland, kunnen we kijken naar trends. In dit onderzoek wordt gekeken naar strafzaken, interne corruptieonderzoeken en zelfrapportages. Hierin worden ook hypothesen opgesteld: politieke corruptie wordt in het afgelopen decennium meer als maatschappelijk probleem (h)erkend doordat de normen over zelfverrijking strenger zijn geworden onder politieke bestuurders, doordat er meer onderzoek naar corruptie gedaan wordt en omdat er sprake is van focusing events.

Als gevolg van de bevindingen in de literatuur, is er een vergelijkende case study gedaan. In deze case study worden drie corruptieschandalen vanaf 1980 tot 1994 besproken en drie corruptieschandalen uit het afgelopen decennium, om te onderzoeken of er sprake is van verandering in normen, waarneming en media-aandacht. De normen worden beoordeeld aan de hand van juridische normen (wetten), de publieke opinie en de hoogste ethische maatstaven. De waarneming wordt achterhaald door te kijken op welke manier de overheid, de maatschappij, justitie en/of de media de corruptieschandalen ontdekt hebben. Als laatste wordt media-aandacht beoordeeld door krantenartikelen te bekijken van twintig jaar geleden en uit het afgelopen decennium om te beoordelen hoe er wordt omgegaan met schandalen in de media.

Geconcludeerd kan worden dat normen door de tijd heen veranderd zijn. De wetswijziging Corruptiewetgeving in 2001 heeft er bijvoorbeeld voor gezorgd dat corrupte bestuurders niet meer vrijgesproken worden zoals bij Henk Riem in 1994 gebeurde. Ook de waarneming is veranderd, in het afgelopen decennium komt corruptie niet alleen meer aan het licht door collega-bestuurders of de FIOD, maar tippen ook burgers over corrupte bestuurders. Als laatste heeft de media een actievere rol gekregen in de berichtgeving over corruptie, omdat er eerst sprake was van autoriteitenvrees bij journalisten en in het afgelopen decennium is Jos van Rey beschuldigd door de media. Doordat normen, waarneming en media-aandacht veranderd zijn, kunnen we verklaren dat politieke corruptie in Nederland het afgelopen decennium steeds meer als een maatschappelijk probleem wordt (h)erkend, waardoor normen strenger zijn geworden, waarneming zelfs bij de burgers terecht is gekomen en de media steeds kritischer is geworden.

Inhoudsopgave

Samenvatting.....	2
1. Inleiding	4
1.1 Probleemstelling.....	4
1.2 Onderzoeksdoelstelling	5
1.3 Onderzoeksvraag en deelvragen	5
1.4 Onderzoeksontwerp en –methode.....	5
2. Theorie.....	9
2.1 Wat is een maatschappelijk probleem?	9
2.2 Politieke corruptie als probleem	9
2.3 Trends van corruptie in Nederland.....	10
3. Opzet van de case studies	15
3.1 Inleiding	15
3.2 Conceptualisering van corruptie als overtreding van normen	16
3.3 Conceptualisering van corruptie als besluitvormingsgedrag: waarneming	16
3.4 Conceptualisering van (media)aandacht	17
4. Case studies	18
4.1 De Limburgse zaak Joep Galiart van Geulle (1980).....	18
4.2 Affaire Wiel Vossen van Gulpen (1993).....	22
4.3 Affaire Henk Riem van Brunssum (1994).....	24
4.4 De Maarssense VVD-politicus Sjoerd Swane (2011).....	29
4.5 De Noord-Hollandse affaire Ton Hooijmaijers (2013)	31
4.6 De Limburgse Jos van Rey-affaire	35
5. Vergelijking en conclusie	39
6. Referenties.....	44
7. Bijlage: Reflectieverslag.....	50

1. Inleiding

1.1 Probleemstelling

Politieke corruptie lijkt het afgelopen decennium steeds meer als maatschappelijk probleem herkend en erkend te worden. De afgelopen jaren lijkt de ene corruptiezaak nog niet opgelost, of er is alweer een nieuwe affaire naar buiten gekomen van publieke ambtsdragers die mogelijk de fout in zijn gegaan. Maar wat is politieke corruptie precies? Corruptie in de politieke en bestuurlijke sfeer is een speciale vorm van moreel verval en wordt omschreven als bedorvenheid, omkoping, begunstiging en als aantasting van integriteit. De persoon in kwestie moet bewust iets doen of nalaten als tegenprestatie voor een beloning die hij officieel, volgens de wet, niet mag accepteren. De vraag die gesteld kan worden, is welk belang door deze handeling wordt gediend en of dit belang in strijd is met het algemeen belang — dus moreel afkeurenswaardig. Politieke corruptie is dus het gedrag dat afwijkt van de formele plichten die de drager van een openbare positie, gekozen of benoemd, moet vervullen (Hoetjes, 1982). Corruptie is dus moreel afkeurenswaardig, maar mag ook volgens de wet niet geaccepteerd worden.

In het rapport *Corruptie in het Nederlands bestuur* (Huberts, 2005) is uitgebreid onderzoek gedaan naar de omvang, de aard, en de afdoening (strafrechtelijke onderzoeken, vervolgingen en straffen) van corruptie. *Transparency International*, één van de belangrijkste internationale organisaties op het gebied van de signalering van corruptie heeft een index gemaakt die aan een land of regio wordt toegekend. De index, die jaarlijks wordt opgesteld, meet hoe de corruptie in de publieke sector wordt ervaren door experts. De score loopt van 0 (zeer corrupt) tot 100 (zeer transparant). De index van 2013 omvat 177 landen en gebieden, waarin Nederland met een index van 83 punten op de achtste plek staat (TI Nederland, 2013). Maar er is ook een *dark number*, een onbekende hoeveel integriteitschendingen die niet ontdekt worden. Het is namelijk zo dat alle betrokken partijen er belang bij hebben om ze stil te houden (Koning, 2013).

Ondanks de hoge notering van Nederland op de TI index, komen er in Nederland steeds meer corruptiezaken naar boven. Dat lijkt tegenstrijdig. De TI index (2013) geeft de opvattingen weer van experts over het niveau van passieve corruptie binnen de administratie. Dus het is niet gebaseerd op harde cijfers, maar op percepties en meningen die door middel van enquêtes over de ervaringen en waarnemingen van landenexperts en zakenlieden verkregen worden. Die index is dus geen weergave van feitelijk corruptie, ook al wordt deze daarvoor wel vaak gebruikt. Is politieke corruptie in Nederland dus wel toegenomen?

Volgens Ruud Meij (2012), van Governance & Integrity Nederland, lijkt het of corruptie in Nederland is toegenomen, doordat we beter op zoek en beter in staat zijn om zaken die niet op orde zijn, die in de sfeer van corruptie liggen, of in het lekken van informatie, boven tafel te krijgen. Corruptie valt ons tegenwoordig meer op en we verdragen het veel minder.

De wetenschappelijke en maatschappelijke aandacht voor corruptie en integriteit in Nederland is sterk toegenomen. Toch is het fenomeen allesbehalve nieuw (Huberts, 2005). Maar het is een lastig en ingewikkeld vraagstuk, waardoor dit vraagstuk weinig intensief bestudeerd wordt. Toch groeit de behoefte naar bestudering van corruptie. De slechte bijklank die de politiek heeft, de ongerustheid die schandalen veroorzaken, de opschudding rond relaties van overheidsfunctionarissen. Loyaliteit

en integriteit van politici en bestuurders zijn niet meer vanzelfsprekend en ook in Nederland bestaat de kans op corruptie (Huberts, 2005).

De ernst van het probleem is bepalend voor de aandacht die het krijgt. Wat men dertig jaar geleden als probleem zag en wat men de afgelopen tien jaar als probleem ziet, hangt onder meer af van de maatstaven en van de beelden van de situatie die door de tijd heen veranderen (Hoogerwerf, 1987). De relevantie van dit onderzoek is deze maatstaven en beelden van de situatie te onderzoeken en te vergelijken, waardoor er inzicht verkregen wordt in de vraag of politieke corruptie voorkomt uit maatschappelijke ontwikkelingen of uit het gedrag van bestuurders.

1.2 Onderzoeksdoelstelling

In dit onderzoek wordt gekeken of politieke corruptie meer als maatschappelijk probleem wordt (h)erkend aan de hand van theorie en een drietal hypothesen en daarnaast wordt er een vergelijking gemaakt tussen de verschillende cases, om zo te verklaren waarom er steeds meer (h)erkenning van politieke corruptie als maatschappelijk probleem is.

1.3 Onderzoeksvraag en deelvragen

De hoofdvraag in mijn onderzoek is: *“In hoeverre kunnen wij verklaren dat politieke corruptie in Nederland het afgelopen decennium steeds meer als een maatschappelijk probleem wordt (h)erkend?”*

Om deze hoofdvraag te beantwoorden wordt eerst onderzocht of politieke corruptie een maatschappelijk probleem is. En om te verklaren waarom politieke corruptie steeds meer als maatschappelijk probleem wordt (h)erkend, worden er enkele deelvragen gesteld. Er is sprake van een probleem, volgens Hoogerwerf (1987), als er een discrepantie is tussen de maatstaven over en waarneming van politieke corruptie. Dus eerst wordt er achterhaald of er een verandering is in de norm, daarnaast of er een verandering is in de waarneming en ten slotte wordt de discrepantie tussen deze maatstaven over en waarneming van politieke corruptie bekeken.

1. In hoeverre nemen we een verandering waar in de *normen over* politieke corruptie?
2. In hoeverre nemen we een verandering waar in de *waarneming van* cases van politieke corruptie?
3. In hoeverre nemen we een verandering waar in de *gepercipieerde discrepantie* tussen de maatstaven over en waarneming van cases van politieke corruptie?
4. In hoeverre nemen we een verandering waar in het belang van en de (media)aandacht voor verschijnselen van politieke corruptie?

Bij deze laatste deelvraag wordt er gekeken of (media)aandacht ook een rol speelt in de (h)erkenning van politieke corruptie als een probleem. Om deze te meten, wordt er achterhaald hoe corruptie twintig tot dertig jaar geleden werd beschreven in de krant en hoe ze corruptie tegenwoordig beschrijven.

1.4 Onderzoeksontwerp en –methode

Om de onderzoeksvraag te beantwoorden wordt er een verklarend onderzoek verricht. Het doel van dit soort onderzoek is om dingen te verklaren (Babbie, 2004). De onderzoeker probeert vast te

stellen of een bepaald gebeuren een goede verklaring is voor een bepaalde verandering. Verklarend onderzoek heeft vaak vraagstellingen als: “Hoe komt het dat...” De gedachte daarachter is dat de kenmerken van een nieuwe situatie veranderd is ten opzichte van de oude situatie en dat is dan te wijten aan een gebeurtenis (Zee, 2004).

Het verzamelen van informatie wordt aan de hand van kwalitatief onderzoek verricht. Dit is een niet-cijfermatig onderzoek en interpretatie van observaties, met als doel om onderliggende betekenissen en relatiepatronen te onderzoeken (Universiteit Leiden, 2013). Er wordt namelijk onderzoek gedaan op basis van een vergelijkende *case studie*. Hierbij wordt een analyse gemaakt van bepaalde casussen waarbij je meer naar de details kijkt. Dit geeft extra inzicht in politieke corruptieschandalen waar normen en waarnemingen duidelijk naar voren komen. Een case studie verschilt van traditionele positivistische benaderingen die fenomenen bewust scheiden van hun context, door te streven naar het minimaliseren of controleren, om het effect van een relatief klein aantal variabelen te isoleren. Yin beweert dat een case studie de complexiteit van meerdere variabelen omarmt en het mogelijk maakt om een breed scala aan methoden en bronnen van bewijsmateriaal te gebruiken (Yin, 2003).

Allereerst wordt er een *literatuurstudie* verricht naar beleidsproblemen aan de hand van Hoogerwerf (1987) en Hoppe (1989). Er moet namelijk verklaard worden in hoeverre politieke corruptie steeds meer als een maatschappelijk probleem wordt (h)erkend. Om dit te kunnen beantwoorden, moet eerst duidelijk zijn wat een maatschappelijk probleem is. Ook wordt er in deze theorie onderzocht of corruptie meer als maatschappelijk probleem wordt gezien doordat er meer onderzoek gedaan wordt, doordat er strengere normen over zelfverrijking zijn gekomen of omdat er sprake is van een focusing event. Deze drie zaken worden getoetst aan de hand van wetenschappelijke literatuur.

Voor beantwoording van de deelvragen wordt gebruik gemaakt van een *vergelijkende case studie*. Om gegevens te verzamelen over de actoren kunnen relevante wetten, besluiten en reglementen het formele kader zichtbaar maken waarbinnen corruptieschandalen zich afspelen. Ten tweede kunnen bronnen, zoals kranten en opvattingen van politieke autoriteiten, inzicht geven in de ideeën die er zijn over politieke corruptie in een bepaalde periode. In dit gedeelte wordt dus onderzocht hoe het doen en laten van een bekleder van een overheidsfunctie wordt beoordeeld in het licht van de normen (Hoetjes, 1982). Zo kan er gekeken worden of politieke corruptieschandalen, die in zes cases onderzocht worden, hebben geleid tot grotere (h)erkenning van politieke corruptie als maatschappelijk probleem.

De eenheid van analyse in mijn onderzoek is *politieke corruptieschandalen*. De populatie voor mijn onderzoek zijn *zichtbare corruptiegebeurtenissen*. In de gekozen cases worden namelijk corruptiegebeurtenissen onderzocht die zichtbaar, waarneembaar zijn. Bij corruptieschandalen zijn actoren betrokken die ‘een openbare positie’ bekleden. Openbare posities, met daarbij behorende gedragsregels, zijn dan maatschappelijke rollen die van belang worden geacht voor de totstandkoming van de waardetoedeling. Het gaat hier om Kamerleden, ministers en topambtenaren, aldus Hoetjes (1982). Daar kunnen echter ook prominente zakenlieden, wetenschappers en journalisten aan worden toegevoegd, want ook zij spelen en speelden een rol in een debat over politieke corruptie (Kroeze, 2013).

De cases zijn non-random gekozen, omdat deze corruptiegebeurtenissen zijn geselecteerd op basis van eisen die gesteld zijn. Binnen deze cases ga ik kijken welke mechanismen over normen, waarneming en (media)aandacht ook daadwerkelijk zijn opgetreden.

De ernst van het probleem is bepalend voor de aandacht die het krijgt (Hoogerwerf, 1987). Tegenwoordig zal het meer als maatschappelijk probleem worden gezien doordat er meer onderzoek is, de normen over zelfverrijking strenger zijn geworden en corruptie een focusing event is geworden. Dit wordt getoetst binnen deze cases van ongeveer twintig jaar geleden en de cases van het afgelopen decennium, door te kijken wat kranten toen en nu zeggen over corruptieschandalen. Tegenwoordig worden politici bijvoorbeeld beschuldigd door kranten, terwijl je vroeger als journalist meegaand was en er sprake was van autoriteitsvrees (Dohmen, 2007). Ook kan er verandering waargenomen worden door wat de politici toen dachten en nu denken over corruptie, door middel van citaten in het artikel *Vriendenrepubliek* door Joep Dohmen (2007) en interviews op televisie met politici nu. Door middel van de index van *Transparency International*, dat sinds 1995 verschijnt, kan worden gekeken hoe Nederland twintig jaar geleden en in het afgelopen decennium scoorde. Zo kan er ook een beeld gevormd worden hoe landenexperts en zakenlieden denken over politieke corruptie.

Eerst worden drie cases bekeken van ongeveer twintig jaar geleden. Vragen die bij deze cases gesteld worden, zijn aan welke normen maatschappelijke actoren zich houden, welke waarneming er over politieke corruptie is, of er discrepantie hiertussen is en hoe groot de aandacht voor verschijnselen van politieke corruptie is, aan de hand van de vier manieren die Hoetjes (1982) geeft wanneer er van corruptie wordt gesproken. De eerste case is het corruptieschandaal rond *Joep Galiart*, die als eerste Limburgse burgemeester (van Geulle) werd veroordeeld wegens corruptie. De tweede case is het corruptieschandaal rond Henk Riem, burgemeester van Brunssum, waarover halverwege de jaren tachtig al geruchten rondgingen. In een jarenlang slepende zaak wordt hij uiteindelijk vrijgesproken van corruptie, omdat de relatie tussen beloning en handelen in strijd met zijn ambtelijke plicht niet is aangetoond. Wel wordt Riem gestraft voor valsheid in geschrifte. Als laatste wordt het corruptieschandaal rond *Wiel van Vossen* geselecteerd, die in 1992 als burgemeester van Gulpen zou hebben geprofiteerd van diensten en trad een dag later tijdelijk terug.

Om het hedendaagse perspectief te operationaliseren wordt er data verzameld aan de hand van het bestuderen van drie cases in de afgelopen jaren. Er wordt uitgezocht hoe deze corruptieschandalen in elkaar zitten. De cases die geselecteerd worden, zijn onder andere het corruptieschandaal rond *Jos van Rey*, die afgetreden is als wethouder en senator na de verdenking van corruptie, maar welkom blijft bij de VVD-fractie in Roermond. Ook het corruptieschandaal rond *Ton Hooijmaijers*, die nog steeds vindt dat hij onschuldig is, ondanks de veroordeling van het OM. Het laatste corruptieschandaal is rond *Sjoerd Swane*, voorzitter van de VVD-fractie in de Provinciale Staten van Utrecht. Swane is in 2011 tot twee jaar cel veroordeeld wegens corruptie, valsheid in geschrifte en belastingfraude. Sindsdien is hij voortvluchtig.

Ten slotte worden deze cases met elkaar vergeleken om zo de deelvragen en uiteindelijk de hoofdvraag te beantwoorden. Om te kijken of corruptie het afgelopen decennium nu meer als maatschappelijk probleem wordt (h)erkend, worden kleinere corruptieschandalen van vroeger met grote van nu bekeken. Een goede maat om de 'zwaarte' van een affaire vast te stellen, is om te kijken of politie en justitie (of de FIOD) de zaak onderzocht hebben en of er sprake is geweest van een

veroordeling (Koning, 2013). Hierdoor wordt duidelijk of kleine schandalen van toen, nu grotere schandalen zijn geworden. Er is dus sprake van kwalitatieve methode van dataverzameling, omdat er sprake is van een literatuurstudie en een vergelijkende case studie.

Validiteit en betrouwbaarheid

Yin (1994) omschrijft een case studie als een empirisch onderzoek dat een hedendaags fenomeen binnen haar 'real-life context' onderzoekt, vooral wanneer de grenzen tussen verschijnselen en de context niet duidelijk zichtbaar zijn. Ook noemt Yin (1994) enkele vooroordelen van case studies en weerlegt deze. Case studies ontbreken aan hardheid, want onderzoekers zouden te slordig zijn en twijfelachtige informatie toelaten om de richting van conclusies te beïnvloeden. Yin (1994: 10) weerlegt deze stelling dat dit vooroordeel ook voor kan komen bij experimenten en andere onderzoeksstrategieën. Ook zou er bij case studies te weinig basis zijn voor wetenschappelijke generalisering, wat klopt in zoverre dat er niet gegeneraliseerd kan worden naar een grotere bevolking. Maar volgens Yin (1994: 30) kan er wel gegeneraliseerd worden naar theoretische proposities, een analytische generalisatie genoemd. Het derde vooroordeel is dat case studies teveel tijd kosten en kunnen leiden tot enorme, onleesbare documenten (Yin, 1994: 10).

Een gevaar van een case studie is de (construct) validiteit. Babbie (2004) legt dit begrip uit als: de mate waarin een resultaat betrekking heeft op andere variabelen. Resultaten van een onderzoek kunnen perfect aansluiten bij de theorie, maar er kan onvoldoende rekening zijn gehouden met andere variabelen die misschien ook invloed hebben op het begrip. Yin (1994: 34) geeft drie tactieken om dit te verhogen: (1) meerdere bewijsbronnen, (2) keten van bewijs, (3) herzien van sleutelinformanten. Om dit gevaar te beperken, worden er in de case studie verschillende variabelen getoetst, namelijk 'onderzoeken naar corruptie', 'normen over zelfverrijking' en 'focusing events'. Er wordt niet maar één variabele onderzocht die het begrip bewijst.

Een zwakte van kwalitatief onderzoek ten opzichte van kwantitatief onderzoek is dat er wel sprake is van een grote validiteit, maar de betrouwbaarheid is daarnaast niet optimaal (Babbie, 2004: 313). Het is namelijk dat er maar een beperkt aantal cases onderzocht worden, waardoor het moeilijk is deze te generaliseren. Maar door een case studie ontstaat er wel kennis van de mechanismen die optreden, waardoor dit gevaar beperkt wordt.

2. Theorie

2.1 Wat is een maatschappelijk probleem?

Hoogerwerf (1987) omschrijft een probleem als een discrepantie tussen een maatstaf (beginsel, norm) en een voorstelling van een bestaande of een verwachte situatie. Er is sprake van een problematische situatie, als er een verschil is tussen de waarneming van een situatie en de normatieve gewenste situatie. De indicatoren waarmee probleemsituaties worden geïnterpreteerd en de maatstaf waartegen ze worden afgezet, hebben subjectieve elementen. Je vraagt je namelijk af voor wie of wat iets een probleem is. Ook zijn problemen dynamisch, problemen veranderen namelijk voortdurend. De ernst van een probleem kan veranderen door maatschappelijke ontwikkeling, maar ook de prioriteit van een probleem kan veranderen. Wat dit kan betekenen voor mijn onderzoek is, dat ik het maatschappelijke probleem, namelijk corruptie, kan verklaren door middel van normen, de waarneming van de situatie en de discrepantie hiertussen. Ook mijn vierde deelvraag komt in deze theorie naar voren, namelijk dat de prioriteit van een probleem kan veranderen door een maatschappelijke ontwikkeling, bijvoorbeeld de ontwikkeling van media.

Hoppe (1989) onderwerpt deze definitie aan een nader onderzoek. Hij zegt dat de definitie van het probleem uitdrukkelijk de oplossingsruimte vormt. De probleemdefinitie heeft daarmee invloed op de waarden en doelen die in het geding zijn. Ook wordt het kijken naar de feitelijke situatie beïnvloedt en de verbanden die daarin optreden. Deze invloeden bepalen uiteindelijk samen de mogelijkheden die men ziet voor een oplossing. Als iemand zegt een probleem te hebben, velt men een moreel oordeel. Om te oordelen over bestaande of verwachte situaties, hanteert deze persoon een maatstaf wat betreft waarde of onwaarde, wenselijkheid of onwenselijkheid. Hoppe (1989) zegt dat een persoon het leven ziet als een verzameling van momenten, feiten en gebeurtenissen waaraan deze waarde toekent, wat morele maatstaven als subjectieve feiten van ons persoonlijk leven maakt. Wanneer iemand een probleem verwoordt, legt deze persoon een onzeker verband tussen twee ongelijke aspecten, namelijk (a) morele maatstaven (normen, waarden, beginselen, idealen) en (b) feiten of empirische elementen. Het begrip 'probleem' duidt de moeilijk hanteerbare twee-eenheid tussen empirische en normatieve elementen aan. Het tweede kenmerk van een probleem is dat het in alle elementen een sociale constructie is (Hoppe, 1989).

Problemen kunnen op de politiek-bestuurlijke agenda komen doordat studies, onderzoeken of beleidsevaluaties zorgwekkende ontwikkelingen ontdekken. Agendavorming wordt vooral beïnvloed door specifieke problemen die zich voordoen in de maatschappij en de politiek-bestuurlijke wil om daar actie op te ondernemen. Ook problemen of incidenten die vaker voorkomen, die onderdeel uitmaken van een omvattender vraagstuk, of waar men zich al langer impliciet bewust van was leiden meestal tot agendering (Hoekstra & Kaptein, 2011).

2.2 Politieke corruptie als probleem

Er wordt in dit onderzoek steeds gesproken over *politieke corruptieschandalen*. Om dit begrip te omschrijven, wordt deze opgedeeld in drie concepten, namelijk 'politiek', 'corruptie' en 'schandaal'. De basiskenmerken van corruptie zijn dat het nooit als iets positiefs wordt beschouwd, het een cultuurgebonden verschijnsel is en dat dit verschijnsel pas zichtbaar wordt nadat het tot een schandaal gemaakt is.

Corruptie gaat over het functioneren van de *politiek*. Corruptie is gerelateerd aan het functioneren van politici en bestuurders. Zij zijn namelijk verantwoordelijk voor de gezondheid van een politiek systeem. De tegenpool is politieke integriteit. Integriteit is ook van het Latijn afgeleid en betekent 'niet-corrupt', 'harmonie', 'heelheid', 'intact zijn' en 'onaangetast' (Kroeze, 2013).

Het tweede concept *corruptie* is afgeleid van Latijnse begrippen die te maken hebben met de volgende begrippen: 'te gronde richten, bederven' en 'bederf' en 'omkoping', 'onrein', 'sterfelijk' en (politiek) 'zeer onbetrouwbaar' (Kroeze, 2013). Daarnaast definieert *Transparency International* corruptie als "misbruik van toevertrouwde macht ten eigen bate." De theorie van corruptie die ik ga gebruiken in mijn onderzoek is de theorie van Hoetjes (1982), die laat zien dat corruptie op vier manieren kan worden beschouwd. Namelijk als *overtreding van normen*; wanneer iemand een openbare positie bekleedt, wordt zijn doen en laten beoordeeld in het licht van de normen van de groep(en) namens wie hij optreedt. En als het *doorwerken van bepaalde loyaliteiten en belangen*; welke belangen profiteren en welke belangen worden geschaad. Ook als een *transactie*; ruilrelaties waarbij sprake is van een bewust quid pro quo-beginsel, een compensatie voor hun prestatie. Ten slotte als een vorm van *besluitvormingsgedrag*; wanneer bekleders van openbare posities bewust bepaalde beslissingsdaden stellen, kan er van corruptie worden gesproken.

Ten slotte wordt er nog gesproken over het concept *schandaal*. Corruptie is altijd achter de schermen omdat het formeel en moreel als afkeurenswaardig wordt gezien. Pas wanneer corruptie een conflict geworden is dat in openbaarheid wordt uitgevochten, wordt het onderzocht. Het begrip 'schandaal' kan als volgende omschreven worden: 'those complexes of deviant behaviour, revelation and public reaction that together make up a historical focusing event' (Kroeze, 2013).

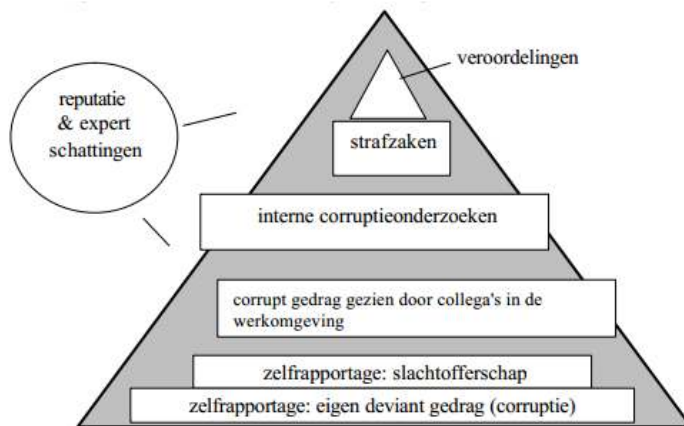
Dat politieke corruptie een probleem is, komt volgens Pereira (2011) doordat politieke corruptie nauw verbonden is aan de menselijke drang om zich te organiseren. Waar organisatie is, is macht en waar macht is, is machtsmisbruik met oog op het eigenbelang. De overheid heeft een grote mate van gezag. Zij bepaalt welke schouders bepaalde lasten moeten dragen en stelt vast naar welke partijen bepaalde voordelen gaan. Deze macht, samen met het systeem van gezagsuitoefening door vertegenwoordiging, is kwetsbaar voor corruptie. Individuen proberen zo veel mogelijk lasten te vermijden en zo veel mogelijk voordelen te verzamelen. Sommige individuen gaan zo ver daarin dat zij de ethische grens die 'corruptie' heet overschrijden. Corruptie beïnvloedt beleid en beslissingen, zodat middelen terecht komen bij partijen die er het meest voor over hebben en bereid zijn steekpenningen te betalen, in plaats van bij partijen die er recht op hebben of de grootste maatschappelijke behoefte hebben. Corruptie is dus een probleem voor eerlijke individuen voor wie het moeilijker wordt om door te dringen in bestaande machtsstructuren. Ook is het een probleem voor de bevolking, want een corrupt systeem kan een verwoestend effect hebben op de moraal van een bevolking. Corruptie privatiseert namelijk het overheidsoptreden, wat het vertrouwen in sociaal contract en de overheid uitholt. Ook voor de economie is het een probleem, omdat corruptie marktpartijen op basis van overwegingen bevoordelen die afwijzen van normale economische beginselen (Pereira, 2011).

2.3 Trends van corruptie in Nederland

Om een beeld te krijgen over politieke corruptie in Nederland, kunnen we kijken naar trends. Trends zijn volgens de *Dikke van Dale* (2005) 'het algemeen verloop dat cijfers gedurende een periode vertonen, afgezien van toevalligheden en seizoensafwijkingen.'

Volgens Huberts en Nelen (2005), die uitgebreid onderzoek gedaan hebben naar de omvang van corruptie, komt een groot deel van corruptiegevallen niet aan de oppervlakte door het onoplosbare probleem van het *dark number*. Er wordt vaak gesteld dat alleen 'het topje van de ijsberg' zichtbaar is en dat onderzoek nodig om de contouren van die berg zichtbaar te maken. In figuur 2.3 wordt het onbekende weergegeven met een groot grijs gebied. Deze figuur verduidelijkt ook de typen onderzoek en informatieverzameling. Een deel van de interne onderzoeken leidt tot de conclusie dat er geen sprake is van corruptie, daarom ligt een deel van de rechthoek buiten de ijsberg (Huberts & Nelen, 2005: 25).

Figuur 2.1: Typen onderzoek naar de omvang van corruptie

Bron: Huberts & Nelen, 2005

De meest harde cijfers zijn beschikbaar in het topje van de ijsberg, namelijk het aantal strafzaken. Daarna kan er gekeken worden naar interne corruptieonderzoeken, waarvoor de enquêtes onder gemeentesecretarissen in 1991 en 2003 gebruikt kunnen worden. Ook kan er gekeken worden naar zelfrapportages waarbij mensen gevraagd wordt naar eigen ervaringen en eigen gedrag. Wat nog verder afstaat van daadwerkelijk corrupt gedrag zijn reputatie gegevens. Dit heeft te maken met de schatting van de omvang van corruptie door deskundigen. Bijvoorbeeld de Corruption Perception Index van *Transparency International* kan laten zien hoe omvangrijk de corruptie in Nederland is in de ogen van een internationaal publiek van zakenlieden en risicoanalisten (Huberts & Nelen, 2005).

2.3.1 Normen: corruptiereputatie en strafzaken

Om te laten zien wat deskundigen, die zich met corruptie en fraude bezighouden, denken van de omvang van corruptie in Nederland, heeft Huberts (1996) onderzoekers, beleidsmedewerkers, advocaten, officieren van justitie en politie geënquêteerd. Deze experts gaven een schatting van het percentage politici en het percentage ambtenaren dat in eigen land corrupt of frauduleus was. De 35 Nederlandse respondenten beschouwden de ambtenaren meer corrupt of frauduleus (4%) dan de politici (2,5%).

Om een beeld te krijgen hoe Nederland scoorde op de *Corruption Perception Index* tussen 1980 en 2004, laat onderstaande tabel scores zien van een aantal landen. Nederland behoort tot de top tien van minst corrupte landen. Er wordt namelijk een 10 als cijfer gegeven als het land heel erg integer is, en een 1 als het land heel erg corrupt is. Dit cijfer wordt gegeven aan de hand van percepties van een internationaal publiek van zakenlieden en risicoanalisten (Transparency International, 2013). Wanneer we kijken naar Nederland, zien we dat tussen 1980 en 2004 de cijfers constant blijven.

Tabel 2.1: Corruptiereputatie van Europese landen: 1980-2004

	1980-1985	1988-1992	1996	1998	2000	2002	2003	2004
Nederland	8.4	9.0	8.7	9.0	8.9	9.0	8.9	8.7
Finland	8.1	8.9	9.1	9.6	10.0	9.7	9.7	9.7
Zweden	8.0	8.7	9.1	9.5	9.4	9.3	9.3	9.2
Verenigd Koninkrijk	8.0	8.3	8.4	8.7	8.7	8.7	8.7	8.6
Duitsland	8.1	8.1	8.3	7.9	7.6	7.3	7.7	8.2
Frankrijk	8.4	7.5	7.0	6.7	6.7	6.3	6.9	7.1
Spanje	6.8	5.1	4.3	6.1	7.0	7.1	6.9	7.1
België	8.3	7.4	6.8	5.4	6.1	7.1	7.6	7.5
Italië	4.9	4.3	3.4	4.6	4.6	5.2	5.3	4.8

Bron: Huberts & Nelen, 2005

Wanneer we naar Nederland kijken in het afgelopen decennium (in onderstaande tabel), zien we na 2011 een lichte daling. Dit betekent dat andere landen Nederland iets corrupter beschouwen dan de jaren daarvoor. Uit het National Integrity Rapport (2013) is gebleken dat het beter kan wat betreft de bescherming van klokkenluiders, de financiering van politieke partijen en de transparantie van lobbyisten in Nederland.

Tabel 2.2: Corruptiereputatie van Nederland: 2005-2013

	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013
Nederland <i>Nederb</i>	8.6	8.7	9.0	8.9	8.9	8.8	8.9	8.4	8.3

Bron: Transparency International

Als we kijken naar strafzaken, is het eerste meer uitgebreide empirische onderzoek naar corruptie binnen de overheid het onderzoek van Hoetjes (1991). Het aantal gevallen van ambtelijke corruptie tussen 1965 en 1989 dat voor de rechter kwam, leek constant. Jaarlijks speelden tussen de vijftien en twintig zaken, waarvan er ongeveer zes strafrechtelijke veroordelingen waren per jaar. In de periode tussen 1990 en 1994 werden er volgens Bovens (1996) nauwelijks veroordelingen uitgesproken voor corruptie in de publieke sector. Van Hulten (2002) presenteerde een overzicht van een aantal zaken van ambtelijke corruptie op basis van gegevens van justitie. Daaruit bleek dat vanaf 1994 tot 1998 in totaal 233 corruptiezaken werden aangemeld, waarvan 74 zaken werden geseponneerd en 87 gevallen tot een veroordeling leidde. Wanneer we de cijfers van de jaren tot aan 1990 en de jaren 1994-1998 vergelijken, lijkt het aantal veroordelingen toegenomen te zijn. Maar de beschikbare cijfers zijn moeilijk te vergelijken, omdat niet duidelijk is om welke delicten het precies gaat en wat wordt meegenomen (Huberts & Nelen, 2005).

Normen zijn verankerd in rechterlijke uitspraken, waarbij verondersteld wordt dat de rechter maatschappelijke normen volgt. Ook kunnen normen achterhaald worden als we kijken naar corruptiereputatie, omdat hier de normen van (internationale) experts naar voren komen. De hypothese die hierbij gesteld kan worden, is dat politieke corruptie in het afgelopen decennium meer als maatschappelijk probleem wordt (h)erkend doordat de normen over zelfverrijking strenger zijn geworden onder politieke bestuurders.

2.3.2 Onderzoeken naar corruptie en fraude

In 1991 werd onderzoek gedaan aan de Vrije Universiteit om inzicht in bestuurlijke corruptie en fraude te vergroten (Huberts et al., 2004). Gemeentesecretarissen werden gevraagd om te achterhalen hoe vaak er in gemeenten onderzoek naar bestuurlijke corruptie en fraude werd gedaan.

In het onderzoek werd er onderscheid gemaakt tussen *vermeende corruptiegevallen*: geruchten en verdenkingen die serieus genoeg waren om er enige aandacht aan te besteden, en *werkelijke fraude en corruptie*: gevallen waarbij naar persoonlijke overtuiging van de functionaris fraude of corruptie in het geding was – los van de vraag of er uiteindelijk overtuigend bewijs te leveren was. Ook werd gevraagd of corruptie en fraude intern werden afgehandeld: bijvoorbeeld intern onderzoek of eigen maatregelen, of extern: door het inschakelen van politie en/of justitie.

De secretarissen rapporteerden 127 gevallen van werkelijke en vermeende fraude en corruptie die ongeveer in gelijke mate over fraude gingen als over corruptie. De verdeling van ambtenaren (105) en politici (22) was ongelijk. In grotere gemeenten ging het vooral om abtenaren.

Deze gerapporteerde gegevens zijn omgerekend en daaruit bleek dat er in Nederlandse gemeenten ongeveer 100 keer per jaar een nieuw geval van corruptie of fraude voordoet. Als wordt aangenomen dat andere overheidsorganisaties (departementen, provincies, onderwijssector, politie) gemiddeld in ongeveer gelijke mate door fraude en corruptie worden getroffen, is het geschatte jaarlijkse aantal 367 gevallen van werkelijke en vermeende bestuurlijke corruptie en fraude in Nederland (Huberts et al., 2004).

De politie en justitie werd in 46% van de werkelijke gevallen ingeschakeld (110 van de 240). De meeste werkelijke gevallen werden intern afgehandeld. Blijkbaar werkte de aangifteplicht¹ niet altijd. Vooral niet in kleinere gemeenten, want deze schakelden justitie maar in 25% van de gevallen in.

Tabel 2.3: Bestuurlijke corruptie en fraude in Nederland 1992

Bestuurlijke corruptie en fraude in Nederland VU-onderzoek / geëxtrapolerde uitkomsten	aantal gevallen per jaar
vermeende en werkelijke corruptie en fraude binnen het openbaar bestuur	367
werkelijke corruptie en fraude	240
politie en justitie worden ingeschakeld	
bestuurlijke fraude	58
bestuurlijke corruptie	52
totaal	110

Bron: Huberts et al., 2004

In 2003 is er opnieuw een onderzoek gedaan naar de verandering tussen 1991 en 2003 (Huberts et al., 2004). Dit onderzoek laat zien dat een grote meerderheid van de gemeentesecretarissen stelt dat er in de eigen gemeente niet aanzienlijk veel veranderd is. Maar deze perceptie komt niet overeen met het aantal onderzoeken. Onderzoek laat zien dat het aantal onderzochte gevallen met 75% toegenomen is. In 1991 waren er 102 zaken per jaar, in 2003 zijn dit er 179. Maar deze toename heeft vooral te maken met een door Amsterdam gemelde stijging van onderzoeken in 2003.

Tabel 2.4: Onderzoeken naar corruptie, fraude, diefstal en verduistering in Amsterdam 1997-2003

type schending	1997	1998	1999	2000	2001	2002	2003	totaal
corruptie	4	4	3	6	4	11	12	44
fraude	6	14	2	10	22	23	15	92
diefstal & verduistering	5	8	7	16	11	22	36	105
totaal	15	26	12	32	37	56	63	241

Bron: Huberts et al., 2004

¹ Art. 162 Wetboek van Strafvordering.

De bovenstaande tabel laat zien dat het aantal corruptieonderzoeken tussen 1997-2001 redelijk constant is, maar dat deze stijgen in 2002 en 2003. Corruptieonderzoeken gaan ook veel vaker over politici en bestuurders dan over ambtenaren (4% tegen 96%) en vermoedens worden in 46% van de gevallen bewaarheid. Bij 55% van de werkelijke corruptiezaken wordt politie en justitie ingeschakeld (Huberts et al., 2004). Deze vergelijking laat zien dat 'meer onderzoek' geen signaal is van meer bederf, maar van meer alertheid (Huberts, 2005: 39).

De hypothese die hierbij gesteld wordt, is dat politieke corruptie in het afgelopen decennium meer als maatschappelijk probleem wordt (h)erkend doordat er meer onderzoek gedaan wordt. Wanneer er meer onderzoek gedaan wordt naar corruptie, brengt dat ook meer corruptie aan het licht.

2.3.3 Focusing event

Een focusing event is een ongewone, schadelijke, plotselinge gebeurtenis die vrijwel tegelijk bekend wordt voor een groot publiek als voor de politiek (Birkland, 1997: 2). Er zijn drie redenen om beter inzicht te krijgen in focusing events als factors in de agenda setting. De eerste reden is dat het intuïtief zinvol is. Bijna elke dag is het relatief simpel om voorbeelden van gebeurtenissen te vinden die gezorgd hebben dat de samenleving zich afvraagt waarom het probleem nooit eerder naar voren kwam. Een tweede manier om beter inzicht te krijgen is om een belangrijk gat dicht te maken in onderzoek naar agenda setting en beleid maken. Terwijl focusing events belangrijk worden gevonden door beleidswetenschappers, is er maar een klein systematisch onderzoek gedaan waarom deze gebeurtenissen belangrijk zijn. Een derde reden om focusing events te onderzoeken is dat de huidige definities van focusing events een theorie suggereren dat empirisch onderzocht kan worden. Deze onderzoeken zijn mogelijk gemaakt door de beschikbaarheid van een aanzienlijk grote hoeveelheid informatie dat de dynamiek van het agenda setting proces reflecteert (Birkland, 1997: 3).

De hypothese die hieruit kan worden afgeleid is dat politieke corruptie in het afgelopen decennium meer als maatschappelijk probleem wordt (h)erkend doordat focusing events de publieke aandacht op verschijnselen van corruptie hebben gevestigd.

3. Opzet van de case studies

3.1 Inleiding

Om de onderzoeksvraag te beantwoorden is er gekozen voor een vergelijkende case studie waarbij drie variabelen bekeken worden: normen, waarneming en media-aandacht. Aan de hand van de relatie tussen deze drie variabelen kan beoordeeld worden welke verklaring voor verandering vanaf 1980 tot 2013 het beste past bij de opgetreden gebeurtenissen. Bij het kiezen van de zes cases zijn er een paar eisen gesteld. Ten eerste moet er sprake zijn van een proces, een aanklacht. De cases moeten politieke ambtsdragers betreffen en het moet gaan om publieke affaires die de pers gehaald hebben. Drie affaires moeten in ieder geval na 1980 plaatsvinden en de andere drie cases in het afgelopen decennium. De laatste keuze is om bestuurders te kiezen die (wellicht ogenschijnlijk) lange tijd normaal hebben gefunctioneerd.

Om te kijken of corruptie het afgelopen decennium nu meer als maatschappelijke probleem wordt (h)erkend, ga ik kleinere corruptieschandalen van vroeger met grote van nu bekijken. Om te beslissen wat kleine en wat grote corruptieschandalen zijn, kijk ik naar de omvang van het schandaal en het strafonderzoek en de strafvervolging. Dit doe ik omdat zo duidelijk wordt of kleine schandalen van toen, nu grotere schandalen zijn geworden.

Uit mijn ervaringen bij de zoektocht naar corruptieschandalen is gebleken dat corruptie in de jaren negentig vooral bekend staat om de corruptieschandalen in Limburg. Ik heb gezocht naar wetenschappelijke literatuur op Google Scholar ², naar oude krantenartikelen op Delpher ³, en naar recente krantenartikelen die via Google of LexisNexis ⁴ achterhaald konden worden. Als we bijvoorbeeld kijken naar de lijn van politieke affaires van 1983 tot 2013 van Bart de Koning (2013) zien we dat er de afgelopen dertig jaar vooral in Noord-Brabant (34), Zuid-Holland (27), Noord-Holland (25) en Limburg (22) en Gelderland (21) sprake was van affaires. Dat is niet verrassend, omdat deze provincies de meeste inwoners en dus de meeste bestuurders hebben. Maar toch wordt meer corruptie gerapporteerd in het zuiden dan in het hoge noorden. Limburg heeft namelijk meer affaires dan Friesland, Drenthe en Groningen samen (Koning, 2013). Bij het zoeken van corruptie in het afgelopen decennium waren het vooral de vertegenwoordigers van de partij VVD die er uit sprongen. Volgens Koning (2013) komt dat omdat het 'serieuze geld' vooral te vinden is wanneer de overheid en de vrije markt kruisen – vooral in de bouw en bij projectontwikkeling. Deze twee sectoren staan bekend dat zij normen niet zo nauw te nemen. VVD'ers werken meer samen met het bedrijfsleven omdat zij vaak zelf ook ondernemers zijn dan leden van andere partijen. Volgens Koning (2013) is een publiek-private samenwerking op zichzelf niet erg, maar er men kan verleid worden door het 'grote geld' dat integriteit kan aantasten.

² <http://scholar.google.nl>

³ <http://delpher.nl>

⁴ <http://academic.lexisnexis.nl/?language=en> via de Universiteit Twente.

3.2 Conceptualisering van corruptie als overtreding van normen

Men kan zich afvragen waar regels vandaan komen waarin corrupt en integer gedrag wordt omschreven. Allereerst kunnen geschreven en ongeschreven rechtsregels aangeven welke normen er voor corruptie in het openbare leven worden gebruikt. Het voordeel is dat bijna elk land wetsbepalingen heeft over corruptie, zowel in de strafwet als in de ambtenarenwetgeving. Het is een gemakkelijke toegankelijke bron, die ook internationale vergelijking mogelijk maakt. Juridische normen hebben een maatschappelijke uitstraling. Een beroep op de wet kan van grote en reële betekenis zijn in de samenleving, ook al kent men het recht niet nauwkeurig. Het nadeel is dat rechtsregels meer achteraf zijn dan een momentopname van de opvattingen nu. Rechtsregels zijn bedoeld om de omgang tussen groepen in de samenleving te ordenen. Zij geven geen inzicht in normen binnen een bepaalde groep, maar een beeld van de normen ten aanzien van corruptie in het algemeen (Hoetjes, 1982: 28).

Daarnaast is volgens Hoetjes (1982) de publieke opinie een mogelijkheid om een beeld te krijgen van normen in een gemeenschap. Deze kunnen onderzocht worden via opvattingen in de massamedia of via steekproefinterviews. Er bestaan verschillende soorten corruptie wat betreft de opinie van het publiek. 'Grijze' corruptie betekent dat sommige groepen, meestal de elite, een bepaald gedrag zullen afkeuren en bestraft willen zien, terwijl grote groepen hier tegenover staan. 'Zwarte' corruptie betekent dat gedrag door een meerderheidsnorm als corrupt wordt veroordeeld. 'Witte' corruptie is dat de meerderheid het gedrag niet wil bestraffen, ook al is er juridisch sprake van corruptie. De massamedia heeft soms, vooral bij corruptieschandalen, de neiging om scherp te moraliseren, omdat een zwart-wit tekening de lezer aanspreekt. De vraag is dan of de normen die de journalist gebruikt samenvallen met zijn eigen groepsnormen of met die van de lezer (Hoetjes, 1982: 29).

Ten slotte zijn er nog de hoogste ethische maatstaven die op een bepaald moment in een bepaalde gemeenschap bestaan met betrekking tot corruptie en integriteit. Waar hiervoor gewaakt moet worden, is wie deze maatstaven presenteren. Dit zijn vaak officiële gezagsdragers, als regeringsleiders, ministers, officiële zegslieden, rechters en zij kunnen het recht opeisen om uit te maken wat 'hoge' en 'beste' maatstaven zijn. Maar men kan er wel achter komen hoe officiële normen worden vertaald in 'werkbare' spelregels – de 'inside view' (Hoetjes, 1982: 30).

Om verandering van normen in de zes cases te beoordelen, ga ik aan de hand van de onderzoeksbenadering van Hoetjes (1982) kijken naar juridische normen, de publieke opinie en naar de hoogste ethische maatstaven die zijn gerapporteerd bij een aantal affaires. Zo kan er een beeld gecreëerd worden van rechtsregels, maatschappelijke normen en normen van officiële gezagsdragers om de normen op een zo breed mogelijke manier te achterhalen.

3.3 Conceptualisering van corruptie als besluitvormingsgedrag: waarneming

Waarneming wordt gezien als een oordeel over en een voorstelling van bestaande of verwachte handelingen en situaties (Hoogerwerf, 1987). Pas wanneer corruptie een conflict is geworden dat in openbaarheid is uitgevochten, wordt het onderzocht (Kroeze, 2013). Maar veel corrupt gedrag speelt zich af buiten de openbaarheid. De bestaande handelingen en situaties worden dan niet gezien en daarom is het moeilijk om corruptie vast te stellen en te bewijzen. De reden is dat betrokkenen de neiging hebben om corrupt gedrag geheim te houden. Bij omstandigheden waardoor corruptie waarschijnlijk lijkt, is deze geheimhouding minder het geval. Soms bestempelt men een bekleeder van

een openbare functie als corrupt, niet omdat er corrupt gedrag heeft plaatsgevonden, maar omdat men vindt dat in zijn of haar positie de kans op corruptie zeer groot is. Een voorbeeld hiervan is een minister van Landbouw die zelf een landbouwbedrijf leidt. Er moet wel opgepast worden met onjuiste conclusies. Het is namelijk zo dat de vermenging van meerdere posities, belangen en normen tot corruptie kan leiden. Wanneer er achtergrondvariabelen gehanteerd worden, moeten conclusies altijd geformuleerd worden als waarschijnlijkheden en nooit als zekerheden. Het feitelijk vaststellen van corruptie hangt af van de duidelijkheid van feiten (I) en de duidelijkheid van normen (II) en de grote kloof daartussen (Hoetjes, 1982: 42):

Tabel 3.1: Kloof tussen de duidelijkheid van feiten (I) en de duidelijkheid van normen (II).

Ambtenaar/politicus A (I)	Is onderworpen aan normen ten aanzien van (II)
1. Wordt benaderd door/heeft contacten met groep/individu B;	- Toegankelijkheid van A voor B
2. Hierbij speelt beïnvloedingsmiddel x een rol;	- Geoorloofde beïnvloedingsmiddelen
3. Vervolgens neemt A beslissing y;	- Is A beslissingsbevoegd en volgt hij de juiste procedure?
4. Uit y kan worden opgemaakt of B's invloed effectief was;	- Is B's succes toelaatbaar?
5. Beslissing y komt ten goede aan B, in termen van profijt (toegedeelde waarden)	- Mag B voordeel trekken van y (gelijkheids-, rechtvaardigheidsopvattingen)?

Bron: Hoetjes, 1982

Om de waarneming te achterhalen, zal ik proberen te achterhalen op welke manier de overheid, de maatschappij, justitie en/of de media de corruptieschandalen ontdekt hebben.

3.4 Conceptualisering van (media)aandacht

De media maakt veel meer dan vroeger werk van het onderwerp 'integere overheid'. Zelfs de kleinste schandalen of vermoedens worden breed uitgemeten. Maar de zorgvuldigheid daarvan is niet altijd even groot en feiten zijn soms zo gebruikt dat ze een beeld oproepen dat niet goed overeenkomt met de werkelijkheid (Bekker, 1996: 56). Kranten, tijdschriften, radio en televisie spelen niet alleen de rol van openbare informatievoorziening, maar vooral een rol als waakhond en controleur (Heuvel et al., 2002: 36). Zij hebben daarbij de beschikking over een wapen, namelijk de Wet Openbaarheid van Bestuur. Bij onderwerpen die een grote publieke impact hebben, dient de media zelfs als verantwoordingspodium voor bestuurders en politici. Journalisten hebben de laatste jaren opvallende successen wat betreft corruptie in en rond het openbaar bestuur. De macht van de media is dat ze de publieke opinie kunnen activeren of geruststellen. Maar media zorgen ook voor de maatschappelijke belangstelling. Deze zelfstandige, onderzoekende rol van de media is van groot belang, maar niet altijd positief. Soms maakt de media deel uit van het communicatieproces tussen partijen en spelen soms als rechter. Zij kunnen invloed uitoefenen wat in strijd kan komen met onafhankelijkheid en objectiviteit. Maar ook machthebbers zoeken de media op om hun boodschap door te geven en invloed op de publieke meningsvorming uit te oefenen. Hierdoor kunnen feiten en meningen met elkaar verward worden (Heuvel et al., 2002: 37).

Om (media)aandacht te beoordelen, wordt gekeken hoe media omgaan met corruptieschandalen. Er wordt achterhaald op welke manier men ongeveer twintig jaar schreef over schandalen en hoe er in het afgelopen decennium wordt omgegaan met schandalen in de krant via LexisNexis en Delpher ⁵.

⁵ <http://delpher.nl> en <http://academic.lexisnexis.nl/?language=en> (via Universiteit Twente)

4. Case studies

4.1 De Limburgse zaak Joep Galiart van Geulle (1980)

*Zuid-Limburg was een kleine republiek waarin men op elkaar aangewezen was. Iedereen kende iedereen. Het was een republiek van vrienden en een gebied dat informeler was dan de rest van Nederland. Regels waren veel buigzamer en zakelijke afspraken werden in cafés of restaurants gemaakt. Maar aan het einde van de jaren zeventig ontstond er een ommekeer in het beleid van het Openbaar Ministerie in Maastricht. Tegelijkertijd, toevallig of niet, kwam de eerste Limburgse corruptiezaak van burgemeester Joep Galiart van Geulle in de publiciteit.*⁶

Joep Galiart was adviseur in de bosbouw en grondexploitatie, maar ook actief in de lokale politiek. Hij was van 1966 tot 1974 wethouder in zijn geboorteplaats Stevensweert. In september 1975 werd hij tot burgemeester van Geulle benoemd. Eind 1978 werd in de media vermeld dat er een gerechtelijk onderzoek was ingesteld naar zijn bestuursdaden in de periode dat hij nog wethouder was van Stevensweert. De rijksrecherche ontdekte dat de burgemeester twee jaar lang op de loonlijst stond van een grindbaggerbedrijf. Deze onderneming had in die tijd grote belangen bij het krijgen van nieuwe ontgrondingsgebieden in Stevensweert. Als beloning werden de loonkosten van Galiart als ontwikkelingskosten geboekt voor het project. Voor de rijksrecherche was het moeilijk te bewijzen dat het 'loon' van Galiart steekpenningen waren. Daarom dagvaardde de rijksrecherche Galiart, omdat hij zijn inkomsten van de baggeraar niet opgegeven had aan de fiscus, waarvoor Galiart twee maanden voorwaardelijk kreeg. Na zijn veroordeling kon hij weer aan de slag. Maar niet lang daarna legde hij zijn functie neer om 'gezondheidsredenen' en de Kroon verleende hem op 1 juli 1980 eervol ontslag. Galiart dreigde dat hij namen zou noemen, "want er was veel meer aan de knikker dan waar het hier om ging."⁷ Het is niet duidelijk geworden of deze uitspraak uit frustratie was, of dat hij meer achter de hand had, want namen heeft de overleden Joep Galiart nooit genoemd. In deze tijd waren er veel mislukte onderzoeken naar bouwfraude en corruptie en de zaak-Galiart was het enige magere succesje.⁸

4.1.1 Normen

Horst (2013) laat zien dat het begrip corruptie in de loop van de tijd verandert. Eerst wordt het vooral als verstoring van de doelmatigheidsgedachte gezien. Maar volgens Horst (2013) lijkt zich rond 1980 een verandering voor te doen in het denken over corruptie. Corruptie wordt vanaf die tijd steeds meer gezien als een moreel probleem. Bijvoorbeeld bij de Lockheed-affaire, die in 1976 ontstond, toonde onderzoek aan dat de personen in kwestie niet expliciet corrupt gehandeld hadden, maar de relaties die militairen en ambtenaren hadden met personen uit de vliegtuigindustrie waren ongewenst. Horst (2013) laat zien dat de beleidsinstrumenten mee veranderen met de definitie. Toen corruptie als economisch probleem werd gezien, voldeden

⁶ Dohmen, J. (2007). De vriendenrepubliek: Limburgse Kringen. *Uitgeverij SUN, Nijmegen*, pp. 25.

⁷ Dreiging van Joep Galiart voor de regionale omroep, in Dohmen, J. (2007). De vriendenrepubliek: Limburgse Kringen. *Uitgeverij SUN, Nijmegen*.

⁸ Dohmen, J. (2007). De vriendenrepubliek: Limburgse Kringen. *Uitgeverij SUN, Nijmegen*, pp. 194.

autoriteit en organisatie als instrumenten. Vanaf het moment dat corruptie als moreel probleem werd gezien, werden deze instrumenten aangevuld met informatie.⁹

Er bestond namelijk in de jaren zeventig in Maastricht een beleid dat het verstandiger was om corrupte bestuurders niet te vervolgen.¹⁰ De betrokkenen konden bestuurlijk aangepakt worden, door bijvoorbeeld een waarschuwing van de commissaris van de koningin. In een uiterste geval trad een burgemeester of wethouder dan terug om gezondheidsredenen. Een voorbeeld is Joep Galiart, eervol ontslagen zodat dit corruptieschandaal in de doofpot gestopt kon worden, waardoor het gezicht van het openbaar bestuur gered werd. Maar het werkte niet preventief. De aanpak van corruptie en fraude was net begonnen en landelijk was er nooit interesse geweest. Dit veranderde in 1978, toen het denken over het begrip corruptie veranderde. Er werd voor het eerst een fraude-officier benoemd in Maastricht (J. Reijntjes). Het probleem waar deze fraude-officier eind jaren zeventig en jaren tachtig op stuitte, was dat de wil er wel was, maar het materiaal was een puinhoop. Er waren geen middelen om omvangrijk corruptieonderzoeken te doen.¹¹

Ook het inzicht dat corruptie voor een deel kan worden voorkomen door het creëren van openheid over zakelijke transacties veranderde in 1980.¹² Om de overheid transparanter en inzichtelijker te maken voor burgers bestaat er sinds 1980 de Wet openbaarheid van bestuur (Wob). Deze wet zorgt ervoor dat burgers bepaalde informatie van de overheid kunnen opvragen. Vooral de (onderzoeks)journalistiek maakt hier gebruik van. Door inkomen en (neven)functies bekend te maken, door gebruik van publieke middelen te controleren en klokkenluiders te beschermen, kan openheid gecreëerd worden.¹³

Ten slotte werd het betalen van steekpenningen sinds 1974 gedoogd door de belastingdienst in Maastricht.¹⁴ De dienst was zelfs bereid om de samenleving een deel van de kosten te laten dragen. De belastingdienst zag steekpenningen als kostenpost bij het vergaren van opdrachten.¹⁵ Volgens jurisprudentie van de Hoge Raad moeten deze kosten als bedrijfslast geaccepteerd worden. De reden hiervoor is dat de fiscus geen ethische afwegingen mag maken bij de beoordeling van de aftrekposten. Belastingrecht en strafrecht zijn gescheiden, waardoor er een dubbele moraal bij de overheid is. Het ministerie van Financiën staat toe dat steekpenningen worden afgetrokken, terwijl het Openbaar Ministerie het betalen en aannemen van steekpenningen probeert te bestrijden.¹⁶ Bij de veroordeling van Joep Galiart was het voor de rijksrecherche dus moeilijk te bewijzen dat het om steekpenningen ging, waardoor Galiart hiervoor niet veroordeeld kon worden.¹⁷

⁹ Horst, J. t. (2013). Defensie, aankoop en corruptie: Een evaluatie van het anti-corruptiebeleid van de aankooporganisatie van het Ministerie van Defensie (1945-2012). Management van de Publieke Sector, Universiteit Leiden, pp. 99.

¹⁰ Dohmen, J. (2007). De vriendenrepubliek: Limburgse Kringen. Uitgeverij SUN, Nijmegen, pp. 189.

¹¹ Dohmen, J. (2007). De vriendenrepubliek: Limburgse Kringen. Uitgeverij SUN, Nijmegen, pp. 191.

¹² Hulten, M. v. (2002). Corruptie. Onbekend, onbemind, alomtegenwoordig. Amsterdam: Boom, pp. 179.

¹³ Bijlage Herziening corruptiewetgeving, Tweede Kamer der Staten-Generaal, vergaderjaar 1999 - 2000, nr. 26 469, nr. 5: p. 14.

¹⁴ Dohmen, J. (2002). De overheid betaalt mee aan omkoping. *NRC Handelsblad*.

¹⁵ Dit bleek uit verslag van het verhoor van de Maastrichtse belastingambtenaar Waltmans in 1991, in Dohmen, J. (2002). De overheid betaalt mee aan omkoping.

¹⁶ Prof. dr. L. Stevens, hoogleraar fiscale economie aan de Erasmus Universiteit in Rotterdam, in Dohmen, J. (2002). De overheid betaalt mee aan omkoping.

¹⁷ Dohmen, J. (2007). De vriendenrepubliek: Limburgse Kringen. *Uitgeverij SUN, Nijmegen*, pp. 194.

Als we kijken naar de publieke opinie en de hoogste ethische maatstaven, werden in Limburg 'dubbele petten' geaccepteerd, waardoor de meeste kennis en macht bij enkele bestuurders kwam. Ambtenaren van Economische Zaken en gedeputeerden die te maken hadden met subsidies, waren God in Limburg.¹⁸ Een tweede reden waarom de macht werd vergroot, was omdat er onvoldoende controle was vanuit Den Haag.¹⁹ In Limburg stelde niemand kritische vragen over de gang van zaken, omdat Limburgers geen revolutionairen zijn, maar volgers. Naarmate de belangen over werkgelegenheid groter werden, werden de banden in Limburg steeds nauwer. Deze verwevenheid tussen de politiek en het bedrijfsleven leidde tot een cultuur van vriendendiensten.²⁰ De vriendendiensten waren geen incidenten, maar 'iedereen deed er aan mee en wist wat er zich afspeelde. "Het was een cultuur waarin bestuurders het als voordeeltjes van hun beroep zagen. Je werd ingepakt als bestuurder en je liet je inpakken. Speelde je het spel mee, dan werd er goed voor je gezorgd."²¹ In de periode 1982-1987, toen John Geijzen burgemeester was van Montfort, vertelde hij dat politici en zakenlieden vriendschappelijk met elkaar omgaan. "Een aannemer bood mij ooit een vakantiereis aan. Toen ik die niet aannam, kreeg ik nooit meer iets uit de bouwwereld. Men heeft snel in de gaten of je bevattelijk bent of niet. Ik was dat dus niet."²²

4.1.2 Waarneming

In Limburg ligt corruptie dichterbij de oppervlakte dan in de rest van Nederland. Dat kwam doordat de politie er minder geheimzinnig over deed. Iedereen wist dat het gebeurde, maar de bestuurders werden er niet publiekelijk op aangesproken.²³ De reden hiervoor was de sterke éénpartijcultuur: één politieke partij, één vakbond, één werkgeversvereniging, één dominante werkgever, één cultuur en vooral, één kerk. Het was niet zo dat de katholieke kerk corruptie goedkeurde, maar zij vonden dat er zonden waren om vergeven te worden. "Het geweten van katholieken is minder goed gevormd omdat ze de biechtstoel hebben om zich te reinigen van misstappen."²⁴ Er was ook sprake van een hiërarchische structuur. Bestuurders regeerden op basis van macht, niet op basis van argumenten. Ook konden zij dertig jaar op dezelfde stoel zitten. Mensen kenden elkaar te goed, waardoor er aan kritiek ontbrak binnen de partij en buiten de partij was er nauwelijks sprake van oppositie.²⁵

De zaak-Galiart is aan het licht gekomen doordat Justitie getipt was over zijn bijverdiensten. Het schijnt dat deze tip afkomstig is geweest van raadslid P. Jessen, die zijn plaats als wethouder aan Galiart af moest staan. Hij heeft verteld dat zijn oud-collega op de loonlijst van de baggermaatschappij stond.²⁶ Door deze tip is er een onderzoek gestart door fraude-officier Reijntjes over de handelingen van Joep Galiart.²⁷ De rijksrecherche heeft in dit onderzoek de raadsleden van

¹⁸ Dohmen, J. (2007). De vriendenrepubliek: Limburgse Kringen. *Uitgeverij SUN, Nijmegen*, pp. 25.

¹⁹ Dohmen, J. (2007). De vriendenrepubliek: Limburgse Kringen. *Uitgeverij SUN, Nijmegen*, pp. 25.

²⁰ Dohmen, J. (2007). De vriendenrepubliek: Limburgse Kringen. *Uitgeverij SUN, Nijmegen*, pp. 26.

²¹ Frans Feij, burgemeester en politicus in Limburg, in Dohmen, J. (2007). De vriendenrepubliek: Limburgse Kringen. *Uitgeverij SUN, Nijmegen*.

²² Verteld tegen Joep Dohmen, journalist bij het Limburgs Dagblad.

²³ Dohmen, J. (2007). De vriendenrepubliek: Limburgse Kringen. *Uitgeverij SUN, Nijmegen*, pp. 22.

²⁴ De oprichter van het CDA, Piet Steenkamp in Dohmen, J. (2007). De vriendenrepubliek: Limburgse Kringen. *Uitgeverij SUN, Nijmegen*, pp. 22.

²⁵ Dohmen, J. (2007). De vriendenrepubliek: Limburgse Kringen. *Uitgeverij SUN, Nijmegen*, pp. 23.

²⁶ Vrije Volk, het. (1978). Rel om burgermeester: fraude in vorig dorp.

²⁷ Dohmen, J. (2007). De vriendenrepubliek: Limburgse Kringen. *Uitgeverij SUN, Nijmegen*, pp. 189.

Stevensweert gehoord, de oud-burgemeester en de burgemeester zelf.²⁸ De burgemeester zelf verdedigde zich in de rechtbank dat hij altijd had gedacht dat het geld een soort onkostenvergoeding was geweest.²⁹

4.1.3 Media(aandacht)

De rol van de Limburgse media was vergroeid met de Limburgse vriendenrepubliek. Als journalist was je meegaand en was er sprake autoriteitenvrees.³⁰ Van autoriteiten bleef je af, net als van de katholieke kerk, want die was heilig. Pas in de jaren zestig maakte de pers zich los van het gezag van de kerk en eind jaren zeventig van politieke invloeden. In het begin van de jaren negentig kon er pas uitgebreid over bestuurlijke en ambtelijke misstanden bericht worden.

Kritische berichtgeving werd niet op prijs gesteld; niet in de jaren vijftig, maar ook vaak nog niet in de jaren tachtig. Tot halverwege de jaren zeventig was de journalistiek benauwend. Kritische verslaggevers werden gecorrigeerd, want journalisten waren nou eenmaal gezagsgetrouw.³¹ Aan het eind van de jaren zeventig kwamen er scherpere commentaren van de Regionale Omroep Zuid (ROZ) en het Limburgs Dagblad (LD), wat een culturele omslag was in de Limburgse dagbladpers. Doordat er gebrek was aan een kritische houding, werd de Limburg Express opgericht. Maar deze kritische journalisten vertrokken. De verleiding bleek te groot voor journalisten om zich te laten inpakken. Het Limburgse krantenklimaat was nogal behoudend en er was sprake van een ons-kent-ons circuit.³²

De verstrengelingen tussen de pers, de politiek en het bedrijfsleven kunnen niet allemaal kwalijk genomen worden, omdat er in Limburg sprake was van een grijs gebied tussen wat wel en niet kon.³³ Soms ging het te ver binnen journalistieke kringen: een journalist die de kozijnen in zijn woning gratis kreeg en daarna positieve artikelen liet schrijven over de kozijnenfabrikant. Dat was niet vreemd in de jaren zestig, maar wel vreemd in de jaren tachtig. "Het was bekend op de redactie en er werd over gelachen. Maar echte afkeuring heb ik in die jaren nooit ontmoet."³⁴

Wat betreft Joep Galiart, werd er in de media vermeld dat er een onderzoek was ingesteld naar de bestuursdaden van Galiart. Het Vrije Volk (1980) laat door citaten van de ex-burgemeester vooral zien wat de mening van Joep Galiart is over de affaire en zijn eervol ontslag.³⁵ De Telegraaf laat de burgemeester van Stevensweert en de wethouder die met Galiart samengewerkt heeft, aan het woord.³⁶ Wat opvalt aan beide kranten is dat de Telegraaf een citaat laat zien van wethouder Vos die toegeeft dat Galiart de uitkering van een bestemmingsplan in een richting heeft gedreven, die voor

²⁸ Vrije Volk, het. (1978). Rel om burgermeester: fraude in vorig dorp.

²⁹ Telegraaf. (1979). Onderzoek naar handhaving burgemeester: Eerste burger van Geulle veroordeeld voor belastingfraude.

³⁰ Dohmen, J. (2007). De vriendenrepubliek: Limburgse Kringen. *Uitgeverij SUN, Nijmegen*, pp. 70.

³¹ Dohmen, J. (2007). De vriendenrepubliek: Limburgse Kringen. *Uitgeverij SUN, Nijmegen*, pp. 72.

³² Dohmen, J. (2007). De vriendenrepubliek: Limburgse Kringen. *Uitgeverij SUN, Nijmegen*, pp. 75.

³³ Dohmen, J. (2007). De vriendenrepubliek: Limburgse Kringen. *Uitgeverij SUN, Nijmegen*, pp. 77.

³⁴ Hub Noten, journalist bij De Limburger, in Dohmen, J. (2007). De vriendenrepubliek: Limburgse Kringen. *Uitgeverij SUN, Nijmegen*, pp. 78.

³⁵ Vrije Volk, het. (1980). Ex-burgemeester weigert afscheid in besloten raad.

³⁶ Telegraaf. (1978). Rijksrecherche hoort raadsleden: Fraude-onderzoek tegen burgemeester.

hemzelf gunstig was.³⁷ Het Vrije Volk daarentegen zegt dat wethouder Vos heeft verteld dat hij niets af weet van de praktijken van zijn vroegere collega-wethouder.³⁸

4.2 Affaire Wiel Vossen van Gulpen (1993)

*Juli 1992, de meeste Limburgers herinneren zich het als een hete zomermaand. Niet vanwege de temperatuur, maar vanwege het eerste grote optreden van de Fiscale Inlichtingen- en Opsporingsdienst. Op 21 juli deed de FIOD invallen bij gemeentehuizen en bedrijven. Het eerste doelwit was Burgemeester Wiel Vossen van Gulpen.*³⁹

In juli 1992 wordt burgemeester Wiel Vossen van Gulpen verdacht van corruptie. Daarom doet justitie huiszoekingen in zijn woning, maar ook in zijn werkkamer in het gemeentehuis. De reden van deze verdenking is dat Wiel Vossen geprofiteerd zou hebben van diensten van een aannemer en een kozijnenfabrikant. Een dag later treedt Wiel Vossen tijdelijk terug. De rechtbank in Maastricht veroordeelt burgemeester Vossen op 9 november 1993 wegens corruptie, belastingfraude en valsheid in geschrifte. Hij krijgt zes maanden voorwaardelijk en een boete van zesduizend gulden. Op 31 november 1993 wordt hij oneervol ontslagen door de minister. In hoger beroep in augustus 1994 wordt Vossen veroordeeld tot een jaar voorwaardelijk, een boete van twaalfduizend gulden en een ontzetting uit het ambt voor vijf jaar. De Hoge Raad vindt de veroordeling van Wiel Vossen terecht vanwege het aannemen van steekpenningen, belastingontduiking en valsheid in geschrifte. De Hoge Raad heeft de straf van één jaar voorwaardelijk bekrachtigd in oktober 1995, omdat bewezen is dat Vossen zijn ambt als burgemeester misbruikt heeft om persoonlijk voordeel te halen bij de bouw van zijn huis.⁴⁰ Hij heeft namelijk giften aangenomen van een wegenbouwbedrijf en van een aannemersbedrijf.⁴¹

4.2.1 Normen

Voor na 1992 werd een positief integriteitsbegrip gehanteerd. Ook werd na 1992 sociale integriteit steeds belangrijker.⁴² Ien Dales⁴³ plaatste het thema integriteit van het Openbaar Bestuur in 1992 eigenhandig op de bestuurlijke agenda omdat ze meer aandacht wilde voor integriteit door de corruptieaffaires in Limburg.⁴⁴ De overheid moest wat doen tegen de corruptiedreiging.⁴⁵ In haar toespraak werd het in haar ogen toenemende machtsbederf in het openbaar bestuur bekritiseerd. Machtsbederf is het gebruik van macht, bevoegdheden en handelingsvrijheid in strijd met de

³⁷ Telegraaf. (1978). Rijksrecherche hoort raadsleden: Fraude-onderzoek tegen burgemeester.

³⁸ Vrije Volk, het. (1978). Rel om burgermeester: fraude in vorig dorp.

³⁹ Sengers, L. (1996). *Us eigen Sicilie. Quote.*

⁴⁰ Limburgs Dagblad. (2009). Bouwfraude in Limburg in de jaren negentig.

⁴¹ Dohmen, J. (2007). *De vriendenrepubliek: Limburgse Kringen. Uitgeverij SUN, Nijmegen.*

⁴² Horst, J. t. (2013). *Defensie, aankoop en corruptie: Een evaluatie van het anti-corruptiebeleid van de aankooporganisatie van het Ministerie van Defensie (1945-2012). Management van de Publieke Sector, Universiteit Leiden, pp. 99.*

⁴³ Minister van Binnenlandse Zaken in het derde kabinet Lubbers.

⁴⁴ Vriends, E.A.I.M. (1999). *Niet van nature: Bestuurlijke integriteit op de politieke agenda. Amsterdam: Vrije Universiteit, doctoraalscriptie.*

⁴⁵ Huberts, L.W.J.C. (2003). *Mag het ietsje meer zijn: Integriteitsonderzoek in het mijnenveld van de moraal. 1e Talma-lezing Faculteit der Sociale Wetenschappen Vrije Universiteit Amsterdam.*

daarvoor geldende (morele) normen.⁴⁶ 'In machtsbederf worden ontbinding, verval, vervaging van normen worden ook gedragen. Het gaat om ambtenaren, bestuurders en politici die zich niet houden aan de geschreven en ongeschreven regels en procedures, normen overschrijden of aan de andere kant hun plichten niet naar behoren vervullen. Er wordt van politici, bestuurders en ambtenaren een hoge moraal, hoge zuiverheid gevraagd. Men moet zich bewust zijn van de eisen die de bestuurlijke zuiverheid stelt, bijvoorbeeld bij het aanvaarden van nevenfuncties en declaratiegedrag'.⁴⁷

Dankzij minister van Dales is er een integriteitsbeleid tot ontwikkeling gebracht: de geschenkenregeling, nevenwerkzaamheden van ambtenaren, financiële belangenverstremgeling, draai deurconstructie, herziening van het Wetboek van Strafrecht en de klokkenluidersregeling.⁴⁸ De rijksoverheid heeft hierin vooral een stimulerende taak, want departementen, provincies, gemeenten, waterschappen en zelfstandige bestuursorganen moeten zoveel mogelijk zelf integriteitsmaatregelen in hun voorschriften opnemen. Haar toespraak heeft tot veel discussie geleid en soms ook tot maatregelen binnen de bestuurslagen en beleidssectoren. Er zijn bijvoorbeeld gemeenten die beleidsinstrumenten hebben ontwikkeld, zoals een gedragscode of een vertrouwenspersoon. Dit gebeurde soms op eigen initiatief, maar vaak naar aanleiding van affaires.⁴⁹ Hoewel er geen namen worden genoemd bij de toespraak van de minister, wordt er gedoeld op de van corruptie verdachte burgemeesters Henk Riem en Wiel Vossen.⁵⁰

Naast het Ministerie van BZK werd de rol van de Binnenlandse Veiligheidsdienst (BVD) ook steeds belangrijker bij het thema integriteit. Bovens (1996) geeft een bureaupolitieke verklaring voor de betrokkenheid van beide instituten. Beide organisaties hadden te maken met een legitimiteitsverlies. Het ministerie was veel taken kwijtgeraakt door decentralisatie en ontwikkeling van andere departementen en de BVD was na de Koude Oorlog op zoek naar een nieuwe missie. Beide organisaties dienen als hoeder van de rechtsstaat, dus hun rol paste goed bij het bewaken van de integriteit.⁵¹ De rol van de BVD was de ontwikkeling van een systematiek voor het evalueren van overheidsorganisaties op kwetsbare processen en daarbij richtte de BVD een meldpunt op voor (vermeende) integriteitsaantastingen door overheidsfunctionarissen.⁵²

Naast de aandacht voor integriteit van het Ministerie, de BVD en het CDA waren de Limburgse corruptieaffaires, waaronder het schandaal van Wiel Vossen, ook aanleiding geweest voor het feit dat burgemeesters in de toekomst na zes jaar niet meer automatisch herbenoemd kunnen worden. In 1993 is er een notitie beleidswijziging 'Integriteit openbare sector' verschenen. Daarvoor werd dit vrijwel automatisch op voordracht van de commissaris van de koningin gedaan.⁵³

⁴⁶ Huberts, L.W.J.C.. (1994). Machtsbederf ter discussie. Bijdragen aan het debat over bestuurlijke integriteit, Amsterdam: VU Uitgeverij,, p. 7-13.

⁴⁷ Dales, I. (1992). Om de integriteit van het Openbaar Bestuur. *Toespraak van de Minister van Binnenlandse Zaken drs. C.I. Dales op het congres van de Vereniging van Nederlandse Gemeenten.*

⁴⁸ Heuvel, J. H. J. v. d., & Huberts, L. W. J. C. (2001). Management van integriteitsaffaires. *Kluwer*, pp. 4.

⁴⁹ Heuvel, J. H. J. v. d., & Huberts, L. W. J. C. (2001). Management van integriteitsaffaires. *Kluwer*, pp. 4.

⁵⁰ Limburgs Dagblad. (1993). Herbenoeming burgemeesters verandert door corruptiezaken.

⁵¹ Bovens, M. (1996). De integriteit van de bedrijfsmatige overheid. In: M. Bovens en A. Hemelrijck, Het verhaal van de moraal. Een empirisch onderzoek naar de sociale bedding van morele bindingen. *Amsterdam Meppel: Boom*, pp. 150-170.

⁵² Hoekstra, A. & Kaptein, M. (2011). Twee decennia integriteitsbeleid binnen de overheid: een analyse van graduele en grillige veranderingen. *Bestuurswetenschappen*, nr. 4, pp. 39.

⁵³ Limburgs Dagblad. (1993). Herbenoeming burgemeesters verandert door corruptiezaken.

Door de affaires in Limburg lag de bestuurscultuur onder een vergrootglas, want opeens was te zien wat fout zat.⁵⁴ Wiel Vossen was de eerste CDA'er opgepakt wegens corruptie. Door deze affaire legde het CDA meer nadruk op politieke zuiverheid in nieuwe richtlijnen. Het verkiezingsprogramma kreeg een hoofdstuk over integriteit. Er werd steeds meer van CDA'ers verlangd dat ze elke schijn vermeden.⁵⁵ Wat opvalt sinds het begin van de affaires van het CDA, is dat er een daling van het ledental plaatsvindt vanaf 1992. Het ledental van het CDA in Limburg was tussen 1988 en 1992 stabiel. Het is wel twijfelachtig of deze daling te maken heeft met de corruptieaffaires, omdat het CDA landelijk ook te maken had met een terugloop.⁵⁶

4.2.2 Waarneming

Op 12 juli 1990 was de FIOD op bezoek bij de wegenbouwer Sjaak Baars om hem te verhoren over de hulp die hij had aangeboden aan een provincieambtenaar en een wethouder uit Echt. Deze ondernemer was de eerste in Nederland die zo open deed over corruptie, waardoor de omvang duidelijk werd.⁵⁷ De Rijksrecherche is samen met de FIOD aan de hand van dit gesprek in 1992 naar Limburg gegaan om uit te zoeken wie de ontvangers zijn geweest van de steekpenningen van Baars. De teamchef heeft moeite moeten doen om zijn team compleet te krijgen, omdat fraude en corruptie nog niet zo lang een hoofdthema was van de recherche. Al snel wordt er een net gesloten rond wethouders en burgemeesters. De eerste burgemeester die gearresteerd wordt wegens corruptie is Wiel Vossen. De reden hiervoor was dat hij te gul geholpen is met zijn woning.⁵⁸

4.2.3 Media(aandacht)

Over de corruptieaffaires in Limburg is het meest geschreven in Dagblad de Limburger. Twee journalisten van het Dagblad houden zich bezig met deze affaires in hun provincie. Zij hebben namelijk het complete Baarsdossier in handen gekregen via een verdachte wethouder. Het resultaat hiervan is een jarenlange stroom artikelen over wethouders, gedeputeerden en burgemeesters die in opspraak zijn gekomen. Door het Dagblad zijn relaties tussen politici en ondernemers aan het licht gekomen.⁵⁹ In de krantenartikelen gaat het vooral over het aftreden van burgemeester Vossen en dat hij 'zonder applaus, tussen de coulissen is weggestuurd'.⁶⁰ Maar het gaat ook over de langlopende onderzoeken die het imago van het openbaar bestuur hebben geschaad.⁶¹ Daarnaast schreef het Nieuwsblad van het Noorden over Vossen, waarbij duidelijk wordt dat behalve Wiel Vossen zelf, niemand meer geloofde in een eerlijker oordeel in hoger beroep.⁶²

4.3 Affaire Henk Riem van Brunssum (1994)

Henk Riem was een buitenbeentje. Maar de onderwijzer groeide uit tot een 'gentleman-bestuurder'. Hij was een goede spreker en een strategische denker en stond bekend als een competent provinciaal

⁵⁴ Dohmen, J. (2007). De vriendenrepubliek: Limburgse Kringen. *Uitgeverij SUN, Nijmegen*, pp. 179.

⁵⁵ CDA-Limburg. (1995). *Perspectief 2000: verkiezingsprogramma 1995-1999: CDA-Limburg*.

⁵⁶ Dohmen, J. (2007). De vriendenrepubliek: Limburgse Kringen. *Uitgeverij SUN, Nijmegen*, pp. 180.

⁵⁷ Dohmen, J. (2007). De vriendenrepubliek: Limburgse Kringen. *Uitgeverij SUN, Nijmegen*, pp. 11.

⁵⁸ Blokzijl, M. (2013). De jacht op corruptie. *Andere Tijden*.

⁵⁹ Blokzijl, M. (2013). De jacht op corruptie. *Andere Tijden*.

⁶⁰ Dragstra, W. (1993). Definitief einde aan burgemeesterscarrière van Wiel Vossen: het doek is gevallen. *Limburgs Dagblad*.

⁶¹ Limburgs Dagblad. (1992). 'Ik weet niet vaak niet waar ik aan toe ben'.

⁶² Nieuwsblad van het Noorden. (1993). Doek valt definitief voor CDA-burgemeester Vossen.

*bestuurder. Maar Henk Riem had ook een minder aardige kant; hij was autoritair en genadeloos. Het CDA had het niet makkelijk bij de coalitiebesprekingen. Riem leek, volgens de meeste arbeiders, veel op de altijd bestreden elite – zijn dure levensstijl, gebruinde gezicht, Italiaanse pakken en duikvakanties.*⁶³

Henk Riem, een Rotterdammer die in 1970 naar Maastricht kwam om directeur van een school te worden. Van een functie in de politiek was destijds nog geen sprake. Dat veranderde toen Riem bij de Provincie kwam dankzij zijn collega's. Als reden voor deze stap, zei Riem: "Om wat aan sociale netwerkvorming te doen, ben ik toen lid van de PvdA geworden."⁶⁴

In 1974 stond hij al hoog op de kandidatenlijst voor de Statenverkiezingen. Riem werd meteen fractievoorzitter. Toen de portefeuille van ruimtelijke ordening, volkshuisvesting en stads- en dorpsvernieuwing in 1982 in zijn handen kwam, brak hij door. Riem kwam in een nieuwe omgeving met veel lobbyende aannemers en baggeraars. In Limburg onderhielden gedeputeerden nauwe contacten met de bouwwereld en Riem paste zich aan.⁶⁵ Eén van zijn relaties was projectontwikkelaar Joop Thomas, waar vanaf het begin vraagtekens bij waren. Alleen kon niemand aantonen of er sprake was van gesjoemel. De documenten waar het om ging, waren zoek in het archief van het provinciehuis of waren er nooit geweest.⁶⁶ In 1987 waren ook de eerste contacten tussen Riem en Baars. Riem was adviseur en informant en gaf Baars strategische informatie en hielp hem waar hij kon. Dit contact werd zo nauw dat Riem in 1988 een bezwaarschrift aan de Gedeputeerde Staten op papier zette.⁶⁷

In de jaren tachtig bouwde de PvdA aan maatschappelijke netwerken. Maar PvdA-Tweede-Kamerlid Hummel verrichte hand- en spandiensten voor Baars en haalde geld op bij aannemers. Dat lekte uit en werd scherp bekritiseerd en leidde tot een breuk met de PvdA.⁶⁸ Riem deed precies hetzelfde, alleen dat wist niemand. In zijn hoger beroep zei Riem later: "Ik heb zo iets vaak gedaan. Dat doen ze allemaal in Limburg." Toen Riems vierde ambtstermijn als gedeputeerde in 1991 afgelopen was, wilde hij zekerheid en vond dit in een functie als burgemeester van Brunssum. Dit stadje had nauwelijks dertigduizend inwoners, dus dit werd gezien als een vreemde stap. Burgemeester Riem begon meteen met bijklussen, waar de wethouders en de gemeenteraad niets van wisten. Dit paste overigens ook niet in het profiel van een nieuwe burgemeester: 'Het uitoefenen van nevenfuncties door de nieuwe burgemeester wordt acceptabel geacht voor zover deze rechtstreeks gerelateerd zijn aan dan wel voortvloeien uit het burgemeestersambt, niet resulterend in ongewenste vermenging van functies en in principe onbetaald zijn.'⁶⁹

In maart 1993 was er een bijeenkomst van Limburgse PvdA-bestuurders in Roermond over corruptie waar ook Riem aanwezig was. "Een diepgaand onderzoek naar corruptie is absoluut noodzakelijk, ook al is het een pijnlijk en hardnekkig proces. Als we dit fenomeen niet aanpakken tornen we aan

⁶³ Dohmen, J. (2007). De vriendenrepubliek: Limburgse Kringen. *Uitgeverij SUN*, Nijmegen, pp. 143.

⁶⁴ Uit het Limburgs Dagblad, in Dohmen, J. (2007). De vriendenrepubliek: Limburgse Kringen. *Uitgeverij SUN*, Nijmegen, pp. 144.

⁶⁵ Dohmen, J. (2007). De vriendenrepubliek: Limburgse Kringen. *Uitgeverij SUN*, Nijmegen, pp. 146.

⁶⁶ Dohmen, J. (2007). De vriendenrepubliek: Limburgse Kringen. *Uitgeverij SUN*, Nijmegen, pp. 146.

⁶⁷ Dohmen, J. (2007). De vriendenrepubliek: Limburgse Kringen. *Uitgeverij SUN*, Nijmegen, pp. 146.

⁶⁸ Dohmen, J. (2007). De vriendenrepubliek: Limburgse Kringen. *Uitgeverij SUN*, Nijmegen, pp. 147.

⁶⁹ Profielschets van de gemeenteraad van Brunssum, in Dohmen, J. (2007). De vriendenrepubliek: Limburgse Kringen. *Uitgeverij SUN*, Nijmegen, pp. 151.

het fundament van de rechtstaat.”⁷⁰ Riem knikte, maar zeven weken later stond de rijksrecherche op zijn stoep. Hij trad terug als burgemeester. Het onderzoek naar Riem duurde bijna twee jaar, maar in de tussentijd stonden de kranten vol. Steeds meer feiten kwamen naar voren en steeds meer adviseurschappen bleken nooit gemeld aan de gemeenteraad.⁷¹ In 1994 begon het proces en werd Riem oneervol ontslagen als burgemeester en psychisch getroffen door de verdenkingen, het twee jaar durende onderzoek en vooral de publiciteit. De officier van justitie eiste een behoorlijke straf, namelijk tweeënehalf jaar gevangenisstraf en een boete van honderdduizend gulden. Riem vond dat hij slachtoffer was van een gecoördineerde jacht van justitie en het dagblad De Limburger. Volgens Riem had hij niet anders geopereerd dan de andere bestuurders in Limburg.⁷²

4.3.1 Normen

Van de zwaar aangezette strafzaak bleef bij de rechtbank niets over. Er was volgens de rechtbank geen verband tussen de betalingen van het werk als adviseur en commissaris van de baggerbedrijven en zijn werk als ambtenaar. De vergoedingen waren inderdaad giften, maar nergens bleek dat Riem er iets ongepasts tegenover had gesteld. Riem werd vrijgesproken van corruptie, omdat de relatie tussen beloning en handelen in strijd met zijn ambtelijke plicht niet is aangetoond. Uiteindelijk kreeg hij alleen een boete voor een vervalste factuur, een veroordeling wegens valsheid in geschrifte.⁷³

Waarom Riem alleen maar een boete kreeg, kwam doordat ‘corrupte bestuurders’ toen nog niet bestonden in de wet. Toen het Wetboek van Strafrecht werd geschreven bestonden er alleen ‘corrupte ambtenaren’. De advocaten van Riem concludeerden: “Riem is geen ambtenaar, dus hij kan ook niet van corruptie worden beschuldigd.” Ook de aanklacht vanwege het schenden van ambtsgeheimen botst op gelijke bezwaren. In de wet staat nergens dat een gedeputeerde een geheimhoudingsplicht heeft en dat een bestuurder ook na zijn afscheid verplicht is om te zwijgen. De rechter mag hierover dus niet oordelen, omdat het niet is vastgelegd. De advocaten beweren dat “de vraag of het wenselijk is dat bestuurders stukken lekken, juridisch niet relevant is. Het gaat om de wet. Het strafrecht is niet de plek voor gemoraliseer en ethisch gepruttel”. Het is bijvoorbeeld niet verboden om geschenken en giften aan te nemen nadat er een beslissing gemaakt is. Het betalen van smeergeld is op zichzelf ook niet strafbaar, het is zelfs aftrekbaar van de belastingen.⁷⁴ Een directeur van een aannemersbedrijf zei daarover: “Ik heb met de fiscus zwart op wit afgesproken dat ik bij de jaarlijkse belastingaangifte 70.000 gulden mag opvoeren voor steekpenningen.”⁷⁵ Dit leidde midden jaren negentig tot maatschappelijke weerstand.⁷⁶ De Belastingdienst heeft als reactie in juni 1995 afspraken gemaakt met bouwbedrijven. De corruptieaffaires waren voor het parlement geen aanleiding om landelijk onderzoek te doen. Toen klokkenluider Bos nieuwe onthullingen bracht, kwam er onderzoek. De Rijksoverheid kwam in 1997 met een wetswijziging die de belastingaftrek van criminele kosten beperkt, mits de belastingplichtige veroordeeld is door een Nederlandse

⁷⁰ Dales, I. (1992). Om de integriteit van het Openbaar Bestuur. *Toespraak van de Minister van Binnenlandse Zaken drs. C.I. Dales op het congres van de Vereniging van Nederlandse Gemeenten, juni 1992 te Apeldoorn.*

⁷¹ Dohmen, J. (2007). De vriendenrepubliek: Limburgse Kringen. *Uitgeverij SUN*, Nijmegen, pp. 158.

⁷² Dohmen, J. (2007). De vriendenrepubliek: Limburgse Kringen. *Uitgeverij SUN*, Nijmegen, pp. 158.

⁷³ Koning, B. d. (2013). Politieke affaires in Nederland: Sjoemelen in de polder. *Vrij Nederland*.

⁷⁴ Trouw. (1995). Officier eist 30 maanden cel tegen van corruptie verdachte ex-burgemeester.

⁷⁵ Uit het Limburgs Dagblad, in Marijnissen, J. (n.d.) Corruptie in Nederland? *SP Opinie*.

⁷⁶ Dohmen, J. (2002). De overheid betaalt mee aan omkoping. *NRC Handelsblad*.

strafrechter. Een veroordeelde aannemer kan dus geen smeergeld meer aftrekken, maar zijn niet-veroordeelde collega's nog wel.⁷⁷

Er was nog steeds geen begin gemaakt met de wijziging van de strafbepalingen. Advocaat-generaal A. Franken kwam er in mei 1996 op terug, in het hoger beroep in de zaak-Riem voor het gerechtshof in Den Bosch. Volgens haar moet het mogelijk worden om een ambtenaar te vervolgen die een gift heeft aangenomen, ook als hij gewoon zijn plicht doet. "Voor deze wetswijziging moet zeker een Kamermeerderheid te vinden zijn. De strafrechtelijke corruptiebestrijding zou er in ieder geval mee geholpen zijn", aldus Franken.⁷⁸ In 1996 is een begin gemaakt in Den Haag met een onderzoek naar de wijziging van het artikel 363, waardoor het bewijzen van corruptie een stuk eenvoudiger moet worden. Nederland volgt daarmee Europese ontwikkelingen. Er wordt ook een ander punt gewijzigd. Gekozen of benoemde bestuurders die vanwege een ambtsmisdrijf zoals corruptie worden veroordeeld, kunnen hun actieve en passieve kiesrecht kwijtraken. De rechter kan daardoor een einde maken aan iemands politieke carrière.⁷⁹

De publieke opinie over de zaak-Riem sloeg over in een 'zie je wel: niets aan de hand'-sfeer.⁸⁰ Riem was slachtoffer geworden van een complot van pers en justitie, omdat de onthullingen van de journalisten van de Limburger de aanleiding hebben gevormd voor een justitieonderzoek. "Het doel was vanaf de eerste dag de maatschappelijke eliminatie van Riem. In een één-tweetje met de pers is er een draagvlak gezocht voor een veroordeling."⁸¹ Maar de corruptieonderzoeken hebben wel een goede werking gehad op de bestuurlijke moraal in Limburg. Nergens in het land werd zoveel discussie gevoerd over integriteit en gedragscodes. Er is een einde gekomen aan het gesjoemel met aannemers, doordat er een gedragscode over openbaar aanbesteden is ingevoerd. Hierdoor is de afgelopen jaren veertien miljoen gulden bespaard.⁸²

De hoogste ethische maatstaven in de jaren negentig in Limburg waren in grote mate van zelfrechtvaardiging. Niemand bekende schuld of had spijt. 'Iedereen deed het' en 'het was een vriendendienst'. Het verbazingwekkende van deze affaires was dat bestuurders en het bedrijfsleven weinig moeite hadden met het accepteren van een cultuur waarin omkoperij en gesjoemel bestaat, maar dat diezelfde cultuur zo gesloten was dat zelfcorrectie nauwelijks aan de orde was. In Limburg waren er in zichzelf gekeerde systemen waarin geen ruimte was voor kritiek op de moraal en waarin verdediging van posities zorgelijk ver zijn gegaan.⁸³ De elkaar matsende elite had weinig begrip voor het 'ophangen van iemand voor een reisje'. In de rechtszaal vertelden de gedagvaardde burgemeesters, wethouders en ambtenaren dat hun gedrag normaal en begrijpelijk was, gezien de sfeer en de organisatie.⁸⁴ Een oud-rechercheur van de FIOD zei over corruptie in Limburg: "Ik heb het idee dat zij denken dat voor hen op een andere manier naar die regelgeving gekeken moet worden, dat zij daarboven staan. Dat de regelgeving voor hun niet geldt en dat het duidelijk is dat zij

⁷⁷ Dohmen, J. (2002). De overheid betaalt mee aan omkoping. *NRC Handelsblad*.

⁷⁸ Dohmen, J. (2007). De vriendenrepubliek: Limburgse Kringen. *Uitgeverij SUN*, Nijmegen, pp. 243.

⁷⁹ Herziening corruptiewetgeving, Kamerstukken II 1998/99, 26 469, nr. 3.

⁸⁰ Dohmen, J. (2007). De vriendenrepubliek: Limburgse Kringen. *Uitgeverij SUN*, Nijmegen, pp. 233.

⁸¹ Volgens de advocaten van Riem, in Trouw. (1995). Officier eist 30 maanden cel tegen van corruptie verdachte ex-burgemeester.

⁸² Lammerse, A. (1997). Bestrijding corruptie heeft bestuur Limburg gezuiverd. *De Volkskrant*.

⁸³ Criticus en PvdA'er Willem Peeters, in Dohmen, J. (2007). De vriendenrepubliek: Limburgse Kringen. *Uitgeverij SUN*, Nijmegen, pp. 186.

⁸⁴ Dohmen, J. (2007). De vriendenrepubliek: Limburgse Kringen. *Uitgeverij SUN*, Nijmegen, pp. 245.

het in het belang van de gemeente of van de Provincie doen, maar in de eerste instantie werden ze er zelf beter van.”⁸⁵

4.3.2 Waarneming

Vermoedelijk is Henk Riem ook aan het licht gebracht via Sjaak Baars. Hij is de zevende politicus in Limburg tegen wie een strafrechtelijk onderzoek wordt ingesteld naar aanleiding van de Limburgse smeergeldaffaire.⁸⁶ In zijn kantoor heeft de politie een briefje van Riem gevonden waarop stond: ‘Beste Jacq, ter vertrouwelijke kennisname bijgaand stuk. Na lezing s.v.p. vernietigen.’ De officier van justitie (J. van Atteveld) heeft een omvangrijk dossier gemaakt over Henk Riem, waardoor de minister van Binnenlandse Zaken Riem uit het ambt heeft gezet. Dit schandaal is de grootste zaak van de officier van justitie, alle andere Limburgse bestuurders waren ‘kleine krabbelaars’.⁸⁷

De mening van de PvdA was dat alle berichten over belangenverstrengelingen en vriendjespolitiek vooral met het CDA te maken had. De verdenkingen tegen PvdA’er Henk Riem kwamen daarom totaal onverwachts.⁸⁸ In het begin had Riem steun binnen de fractie, maar na de huiszoeken en de steeds meer belastende feiten, slonk deze groep. De kritiek over het lekken van justitie naar De Limburger groeide. Riem werd publicitair vermoord.⁸⁹ Door de wisselwerking tussen de pers en justitie werd iedereen verdacht. PvdA’er Ger Kockelhorn⁹⁰ zei voor Omroep Limburg: “Het politieke bestuur gaat naar de knoppen. Ik zeg dan ook: wie meer weet kom ermee voor de dag. Want zo kan het niet verder. De druk wordt elke dag groter. Het bestuur verliest autoriteit en gezag.”`

4.3.3 Media(aandacht)

Wat opvallend is in de media rond Henk Riem is dat het hof in Den Haag het recht heeft erkend van een journalist om over zijn bronnen te zwijgen. Het is de eerste keer dat dit in Nederland gebeurt.⁹¹ Henk Riem heeft vier journalisten aangespannen, omdat Riem dacht dat politie en justitie vertrouwelijke informatie hadden gelekt naar de journalisten en hij wilde weten waar het lek zat. De vier journalisten, Leo Hauben (Omroep Limburg), Joep Dohmen en Henk Langenberg (De Limburger) en Jos Slats (De Volkskrant), die over de Riem-affaire schreven, wilden dat het gerechtshof hen het recht toekent de identiteit van hun bronnen te verzwijgen. Zij deden beroep op het Europees recht en op het verschoningsrecht voor journalisten in Nederland, waarover steeds veranderende ideeën zijn. “Wanneer je journalisten verplicht hun bronnen te noemen, drogen die bronnen op. Ze wilden niet voor niets anoniem blijven. De media worden dan belemmerd in het doorgeven van informatie, bijvoorbeeld over corruptie en misdrijven. Dat is schadelijk voor de rechtsstaat”, zei mr. W van Manen namens Volkskrant-verslaggever Jos Slats. Het hof in Den Haag heeft uiteindelijk erkend om

⁸⁵ Piet Scheres, in Blokzijl, M. (2013). De jacht op corruptie. *Andere Tijden*.

⁸⁶ Telegraaf. (1993). Burgemeester van Brunssum op non-actief.

⁸⁷ Slats, J. (1995). Rechtszaak tegen ex-burgemeester Riem wegens smeergeld-affaire begint maandag: Die Hollander had het toch maar even gemaakt. *De Volkskrant*.

⁸⁸ Dohmen, J. (2007). De vriendenrepubliek: Limburgse Kringen. *Uitgeverij SUN*, Nijmegen, pp. 184.

⁸⁹ Dohmen, J. (2007). De vriendenrepubliek: Limburgse Kringen. *Uitgeverij SUN*, Nijmegen, pp. 185.

⁹⁰ Oud-collega en vriend van Henk Riem, in Dohmen, J. (2007). De vriendenrepubliek: Limburgse Kringen. *Uitgeverij SUN*, Nijmegen, pp. 185.

⁹¹ Gereformeerd Dagblad. (1994). Hof erkent zwijgrecht journalisten.

over de bronnen te zwijgen. De Vereniging van Journalisten NVJ spreekt van een 'principiële doorbraak'.⁹²

In de berichtgeving over Henk Riem heeft het Dagblad de Limburger het nieuws evenwichtig gebracht, zonder een partij te kiezen. Behalve in een groot artikel over Henk Riem waar ook het centrum van Brunssum wordt ondervraagd. In dit artikel wordt duidelijk dat de publieke opinie negatief is: "Al zou er maar tien procent waar zijn van wat de krant over hem schrijft, dan moeten ze hem toch opknopen aan de hoogste boom."⁹³ Ook wordt er gepubliceerd dat niemand in het gemeentehuis wil praten over de affaire: "Nee, nee, van mij zult u niks horen, ik heb trouwens nog een heleboel werk te doen, ik heb echt geen tijd."⁹⁴ De Leeuwarder Courant⁹⁵ en het Nieuwsblad van het Noorden⁹⁶ hebben voornamelijk nadruk gelegd op het College van burgemeester en wethouders die verdacht werden van het helpen en beschermen van Henk Riem.

4.4 De Maarsse VVD-politicus Sjoerd Swane (2011)

*Sjoerd Swane is jarenlang raadslid en wethouder voor de VVD in Maarsssen. Sinds dat hij in 1984 in de Maarsse politiek komt, wordt er al gefluisterd in het dorp. Maar Swane wordt in 2003 zelfs fractievoorzitter van de VVD in de Provinciale Staten.*⁹⁷

De eerste opspraak is in 1994 wanneer Sjoerd Swane kort moet vertrekken vanwege een anonieme brief dat hij illegaal heeft gebouwd op zijn landgoed.⁹⁸ Omdat hij voormalig interim-wethouder van de ruimtelijke ordening voor Leefbaar Maarsssen was, moest Swane degene zijn die weet dat illegaal bouwen niet mag. Maar nog geen twee jaar later komt hij weer terug in de raad.⁹⁹ Daarnaast is er ook opspraak geweest in 2004, waar hij wordt beschuldigd wordt voor witwaspraktijken door een anonieme brievenschrijver. De aanleiding van de brief was dat Swane op één dag een landgoed heeft gekocht en verkocht.¹⁰⁰ Maar na jaren van onderzoek beschuldigt het Openbaar Ministerie Swane in 2007 officieel van meerdere misdrijven. De FIOD viel in 2007 bij hem binnen en nam zijn computers in beslag waarvan Swane zijn harde schijf in de Vecht had gegooid. Duikers hebben deze opgevist.¹⁰¹

De eerste beschuldiging heeft te maken met omkoping, want Swane zou zijn omgekocht door een bedrijf dat huizen wou bouwen in de Maarsse nieuwbouwwijk Opburen. Swane zou volgens justitie 320.000 euro aan smeergeld hebben ontvangen. Ook wordt hij verdacht van fraude, omdat hij aandelen verkocht van zijn bedrijf voor maar een kwart van de werkelijke waarde. De reden hiervoor was dat Swane een miljoenschuld had bij Jan-Dirk Paarlberg. Om die af te handelen maakten ze in 2001 een deal met een vals notarieel stuk. Paarlberg en Swane hebben de prijs verlaagd om zo fiscale consequenties te verzachten.¹⁰² Daarnaast wordt hij nog aangeklaagd voor

⁹² Limburgs Dagblad. (1994). Journalisten willen 'verschoningsrecht' in affaire Henk Riem.

⁹³ Seuntjes, F. (1994) 'Het lijkt wel of het nooit ophoudt'. *Limburgs Dagblad*.

⁹⁴ Seuntjes, F. (1994) 'Het lijkt wel of het nooit ophoudt'. *Limburgs Dagblad*.

⁹⁵ Leeuwarder Courant. (1994). Brunssum verbijsterd over arrestatie b en w.

⁹⁶ Nieuwsblad van het Noorden. (1994). Wethouders wilden Riem 'beschermen'.

⁹⁷ Foute Politici. (2012). Sjoerd Swane – VVD.

⁹⁸ Derksen, D. & Haighton, M. (2005). Zeg Swane en je hebt een verhaal. *De Volkskrant*.

⁹⁹ Nieuwenhuis, M. (2007). Faillissementsverkoop VVD'er Sjoerd Swane: 'Er zit een vriendje in de zaal'. *De Pers*.

¹⁰⁰ Stegen, F. & Kövi, I. (2003). Aan Sjoerd Swane kleven altijd vragen: Politiek en zakelijk avonturier. *Utrechts Nieuwsblad*.

¹⁰¹ Voermans, T. (2011). Oud-statenlid Swane voor de rechter wegens fraude. *Algemeen Dagblad*.

¹⁰² Lensink, H. & Husken, M. (2010). Als Paarlberg blaast, valt Swane om. *Vrij Nederland*.

meerdere gevallen van valsheid in geschrifte en belastingfraude. Hij heeft zijn omzet kunstmatig verlaagd voor de belasting vanaf 2001 tot eind 2005. In 2005 stapte hij op als raadlid van de gemeente Maarssen.¹⁰³ De VVD nam afscheid van Swane toen hij in verband met het onderzoek werd opgepakt. In de vorige periode was hij nog kandidaat Statenlid, maar de VVD heeft hem gevraagd van de lijst af te gaan toen zij vernamen wat er speelde.¹⁰⁴ Justitie heeft uiteindelijk drie jaar gevangenisstraf geëist, maar de rechtbank heeft gelet op de lange duur tussen de aanvang van de vervolging en het vonnis en heeft twee jaar opgelegd aan Sjoerd Swane.¹⁰⁵

4.4.1 Normen

Als we kijken naar de verandering van normen in het algemeen, en dan naar geschreven regels, is er in 2001 een herziening op de corruptiewetgeving in werking gezet.¹⁰⁶ Dit was noodzakelijk omdat er een aantal internationale verdragsverplichtingen waren en het doel was om meer strafrechtelijk optreden tegen corruptie mogelijk te maken.¹⁰⁷ Als eerste is de strafbaarheid van *actieve omkoping* uitgebreid (het gedrag van de omkoper): het doen van een gift of belofte of het verlenen of aanbieden van een dienst aan een ambtenaar.¹⁰⁸ Deze delicten kunnen door iedereen gepleegd worden en daarom gaat het hier om 'algemene' delicten. De wetswijziging heeft er voor gezorgd dat de omkoper voortaan niet alleen strafbaar is als het gaat om omkoping tot een ongeoorloofde tegenprestatie, maar ook als de gift, belofte of dienst te maken heeft met een *geoorloofde* prestatie van de ambtenaar.¹⁰⁹ Daarnaast is de strafbaarheid van *passieve omkoping* uitgebreid (het gedrag van de omgekochte ambtenaar): het aannemen of vragen van de gift, belofte of dienst.¹¹⁰ Hierbij gaat het om kwaliteitsdelicten die alleen strafbaar zijn als ze worden gepleegd door iemand die over de kwaliteit van ambtenaar beschikt. In het verleden was de ambtenaar alleen strafbaar, als de gunst werd aangenomen voordat de prestatie verricht werd. Tegenwoordig is ook het achteraf aannemen van beloningen voor een rechtmatige tegenprestatie strafbaar. Als derde wijziging is, naast het doen of aannemen van giften en beloften, ook het verlenen, aanbieden of aannemen van diensten strafbaar gesteld. Voorbeelden zijn snoepreispjes, decoraties, commissariaten of seksuele gunsten.¹¹¹ Ten vierde is de reikwijdte van strafbaarheid van omkoping uitgebreid tot voormalige, toekomstige, buitenlandse en internationale ambtenaren. Ook zijn de wettelijke stafmaxima verhoogd, van twee tot vier jaar¹¹² en van drie maanden tot twee jaar gevangenisstraf.¹¹³ Het gevolg is dat actieve omkoping en passieve omkoping even zwaar kunnen worden gestraft. Behalve het aannemen van een gift, belofte of dienst, is ook het vragen daarvan strafbaar geworden. Vroeger was een ambtenaar alleen strafbaar als hij wist dat hij het geschenk in ruil voor een tegenprestatie kreeg (opzet). Maar tegenwoordig is de ambtenaar al strafbaar als hij een vermoeden heeft met welk doel de gift hem wordt gegeven (schuld). Als laatste is de strafverzwarringsgrond ingevoerd als de

¹⁰³ Voermans, T. (2011). Oud-statenlid Swane voor de rechter wegens fraude. *Algemeen Dagblad*.

¹⁰⁴ Foute Politici. (2012). Sjoerd Swane – VVD.

¹⁰⁵ Juridisch Dagblad. (2011). Gevangenisstraf Sjoerd Swane voor ambtelijke corruptie, valsheid in geschrifte en belastingfraude: Swane voerde geen verweer.

¹⁰⁶ Wet herziening corruptiewetgeving. (2000). Jaargang 2000, nr. 616, Staatsblad.

¹⁰⁷ Kamerstukken II, 1998-1999, 26 469, nr. 3, p. 1-3.

¹⁰⁸ Artikel 177-178a Sr.

¹⁰⁹ Artikel 177a Sr.

¹¹⁰ Artikel 362-364a Sr.

¹¹¹ Sikkema, E. (2005). Ambtelijke corruptie in het strafrecht. *Boom Juridische uitgevers, Groningen*.

¹¹² Artikel 177 Sr.

¹¹³ Artikel 362 Sr.

omgekochte het feit begaat in de hoedanigheid van een minister, burgemeester, parlementariër, enzovoort. De maximale gevangenisstraf wordt hierbij met twee jaren verhoogd.¹¹⁴

Ook is er een Wetswijziging geweest voor de fiscale behandeling van steekpenningen dat in 2006 is opgenomen in het Staatsblad.¹¹⁵ Dit wetsvoorstel wijzigt de Wet inkomsten 2001 en brengt de wet in lijn met de aanbevelingen van de OESO. Voordat dit wetsvoorstel aangenomen is, werd de aftrek van kosten van steekpenningen uitgesloten als deze kunnen worden aangemerkt als kosten die samenhangen met een misdrijf waarvoor de belastingplichtige is veroordeeld, of waarvoor een schikking is getroffen.

Als we kijken naar de hoogste ethische maatstaven over Sjoerd Swane zien we dat de PvdA, GroenLinks en Leefbaar Maarssen vonden dat het feitenonderzoek van de burgemeester niet ver genoeg ging. De fractievoorzitter van GroenLinks dacht dat het gedrag van Swane puur juridisch misschien in orde zou kunnen zijn, maar dat betekent niet dat het ethisch ook in orde is. "Ik snap niet dat hij binnen zijn eigen partij zo met rust wordt gelaten. Hij is nu al zo vaak in opspraak geweest dat het de partij kan schaden."¹¹⁶

4.4.2 Waarneming

De corrupte zaken van Sjoerd Swane zijn ontdekt doordat er anonieme beschuldigingen op het bureau van de Maarssense burgemeester en andere lokale politici terecht kwamen. Het ging om luchtfoto's en officiële documenten zoals koopaktes, kadasterstukken, tekeningen en bouwplannen. De afzenders van deze beschuldigingen waren 'een groep verontruste burgers' die wilden laten zien dat Sjoerd Swane niet deugt.¹¹⁷ Door deze beschuldigingen was een onderzoek noodzakelijk. De commissie en het Bureau van Integriteit van de VNG hebben zes dossiers bekeken waarin zaken afwisselden van vriendjespolitiek en verdachte vastgoedtransacties tot belangenverstrengeling. In de dossiers gaat het vaak om bouwprojecten.¹¹⁸

4.4.3 Media(aandacht)

Over Sjoerd Swane is vooral gepubliceerd over zijn veroordeling en het feit dat hij voortvluchtig is. De titels van de krantenkoppen laten dit duidelijk zien: 'Verdwenen VVD-politicus Swane krijgt twee jaar cel' (Volkskrant), 'VVD'er Swane vervolgd voor corruptie: ex-Statelid al lang voortvluchtig' (Financieel Dagblad), 'Spoorloze fraudeur moet gevangenis in' en 'Verdwenen VVD er mogelijk drie jaar de gevangenis in; hij had de absolute macht in Maarssen' (De Telegraaf).

4.5 De Noord-Hollandse affaire Ton Hooijmaijers (2013)

"Eindelijk kan ik hier staan. Sinds de inval in mijn woning in 2010 zijn 1312 dagen verstreken. Al die tijd was ik vogelvrij en vleugellam. Veel was onduidelijk. Maar ik was niet onzeker. Corruptie en

¹¹⁴ Sikkema, E. (2005). Ambtelijke corruptie in het strafrecht. *Boom Juridische uitgevers, Groningen*.

¹¹⁵ Eerste Kamer. (2006). Staatsblad van het Koninkrijk der Nederlanden: 235. Wet van 26 april 2006 tot wijziging van de Wet inkomstenbelasting 2001 (Uitbreiding van de niet-aftrekbaarheid van kosten en lasten die verband houden met omkoping).

¹¹⁶ GroenLinks-fractievoorzitter Paul Schr, in Volkskrant. (2004). Leven onder een glazen stolp.

¹¹⁷ Derksen, D. & Haighton, M. (2005). Zeg Swane en je hebt een verhaal. *De Volkskrant*.

¹¹⁸ Derksen, D. & Haighton, M. (2005). Zeg Swane en je hebt een verhaal. *De Volkskrant*.

*criminaliteit zijn mij vreemd”, zei voormalig VVD-gedeputeerde Ton Hooijmaijers aan het einde van de laatste dag in het proces dat tegen hem was aangespannen.*¹¹⁹

Ton Hooijmaijers was al vroeg actief in de politiek, want in 1990 belandde hij al in de gemeenteraad van Amsterdam. In 2001 werd hij wethouder van Economische Zaken en maakte daarna al snel de overstap naar de Provinciale Staten van Noord-Holland. Van 2005 tot 2009 was Hooijmaijers gedeputeerde Ruimtelijke Ordening en Financiën. In zijn portefeuille zat ruimtelijke ordening, Schiphol, grondbeleid en financiën. Hooijmaijers kon vanuit zijn positie 'dingen voor elkaar krijgen' en liet zich daarvoor betalen. Naast zijn politieke carrière was Hooijmaijers ook ondernemer. Hij was directeur en grootaandeelhouder van zijn bedrijf Move Management en bekleedde vele bestuursfuncties in het bedrijfsleven. Hij zat in de adviesraad van Ahold Vastgoed en was commissaris bij het energiebedrijf Nuon. In 2002 werd Hooijmaijers onderscheiden tot Ridder in de Orde van Oranje Nassau.¹²⁰

Tijdens de kredietcrisis in 2008 had de provincie Noord-Holland veel gelden uitstaan bij de IJslandse bank Landsbanki. Hooijmaijers was politiek verantwoordelijk voor deze ondergang dat Noord-Holland 78 miljoen euro dreigde te kosten door het omvallen van de IJslandse bank. In 2009 werd er een onderzoek verricht waardoor alle gedeputeerden aftraden, met de bedoeling een doorstart te maken. Maar Hooijmaijers en zijn partijgenoot wilden niet terugkeren. Dit kostte de provincie tien mille.¹²¹ Drie maanden na deze gebeurtenis kwamen er allerlei verdenkingen naar buiten. Hij zou duizenden euro's op kosten van Noord-Holland hebben uitgegeven. Er werd een onderzoek verricht naar de handel en wandel van Hooijmaijers tussen 2005 en 2009, op verdenking van ambtelijke corruptie en omkoping.¹²² Er werden invallen gedaan in zijn huis en bij zijn bedrijven. Volgens de officier van justitie heeft Hooijmaijers de maatschappij ernstig gedupeerd en de provincie benadeeld. Ton Hooijmaijers krijgt een uitgebreide lijst aan beschuldigingen van omkoping ten laste van het Openbaar Ministerie.¹²³

Hooijmaijers zou van januari tot september 2005 vele giften hebben aangenomen en gevraagd van ondernemers en bedrijven. Daarnaast heeft Hooijmaijers geheime informatie gelekt, ruimtelijke ordeningsprocedures beïnvloed ten gunste van de omkopers, collega-politici beïnvloed, gevers van giften voorgetrokken en huisbankierschap van de provincie Noord-Holland aan Fortis gegund. Een vastgoedondernemer zou hem bijna 900 duizend euro hebben beloofd als Hooijmaijers ervoor zou zorgen dat de woningbouw bij Amstelveen zou worden gerealiseerd, ook al was dat in strijd met de ambtelijke adviezen van de Provincie.¹²⁴ Daarnaast wordt Hooijmaijers ook verdacht van vervalsen van facturen en documenten en het witwassen van bijna vijfhonderdduizend euro.¹²⁵

¹¹⁹ Binnenlands Bestuur. (2013). Hooijmaijers: 'Corruptie en criminaliteit zijn mij vreemd.'

¹²⁰ RTV NH. (2013). De zaak Ton Hooijmaijers.

¹²¹ RTV NH. (2013). De zaak Ton Hooijmaijers.

¹²² Heuvel, J. H. J. v. d., Pheijffer, M. & de Vries, J. (2012). Operatie Schoon Schip.

¹²³ RTV NH. (2013). De zaak Ton Hooijmaijers.

¹²⁴ Follow the money. (2012). Fraude VVD'er Hooijmaijers van siciliaanse snit.

¹²⁵ Boon, V. v. d. (2012). Waslijst corruptieverdenkingen tegen Hooijmaijers. *Corruptie.org*.

4.5.1 Normen

Publiciteit rond een strafzaak dat te maken heeft met fraude of andere witteboordendelicten zorgt voor mildere straffen van de rechter. Verdachten profiteren dus van media-aandacht.¹²⁶ In 2012 is dit onderzocht door jurist Anne de Groot, die vijfhonderd strafuitspraken geanalyseerd heeft van de laatste drie jaar waarin de media een rol speelden.¹²⁷ De Groot (2012) ontdekte dat publiciteit invloed heeft op de straf die strafrechters opleggen. Dit gebeurde ook bij Hooijmaijers die een lagere straf kreeg, omdat het onderzoek en het proces zoveel belangstelling van de media had gekregen. Het Openbaar Ministerie was het hier niet mee eens. Deze had vier jaar cel geëist.¹²⁸ De reden dat er mildere straffen worden gegeven, is dat aandacht voor strafzaken van bijvoorbeeld witwassen, fraude of oplichting zou leiden tot publicitaire schade. Deze schade zou na uitzetting van de straf nog steeds consequenties hebben op de verdere carrière van de verdachte.¹²⁹

De publieke opinie zorgt voor golfbewegingen in de aandacht voor bestuurlijke integriteit. Er worden nieuwe controlemechanismen geëist wanneer men twijfelt aan de houdbaarheid van onze democratie.¹³⁰ Nadat er een integriteitsschending heeft plaatsgevonden, komen er meer regels, beter toezicht en strengere sancties. Maar wanneer er een bestuurder ten val komt, zal de media en de publieke opinie dubbel gaan inzetten, waardoor het effect van een tijdbom plaatsvindt.¹³¹ Als we kijken naar Ton Hooijmaijers, zien we dat hij wordt gebombardeerd door de media en de publieke opinie.¹³²

Als we kijken naar de hoogste ethische maatstaven, zien we dat de voorzitter van de Tweede Kamer vindt dat controle over regels – die horen bij het melden van bijverdiensten en nevenfuncties – moet worden overgelaten aan de publieke opinie. “Natuurlijk moeten parlementariërs zich 'net zoals alle burgers' aan de wet houden, maar ik ga niet als een politieagent achter leden aan en ik ga geen ambtenaren op Kamerleden afsturen. Dat is een mooie en belangrijke taak voor journalisten.”¹³³ Er zijn veel Kamerleden die zich niet gehouden hebben aan de regels, net als Hooijmaijers. De verdediging hiervoor was dat ze de regels niet goed kenden.¹³⁴

4.5.2 Waarneming

Men heeft de corrupte zaken van Ton Hooijmaijers ontdekt door het strafrechtelijk onderzoek ‘Oranje’, dat gestart is vanwege een bericht van de Criminele Inlichtingen Eenheid in 2009.¹³⁵ Deze eenheid bestaat sinds 2003¹³⁶ en is gericht op het verzamelen, registreren en analyseren van informatie over ernstige en georganiseerde criminaliteit. Zij mogen als enige onderdeel van politie

¹²⁶ NRC Handelsblad. (2012). Media-aandacht voor fraudezaken leidt vaak tot milder vonnis rechter.

¹²⁷ Groot, A. d. (2012). Klik! En dat is vierenhalf jaar cel. *NRC Handelsblad*.

¹²⁸ Volkskrant. (2013). OM in hoger beroep in zaak-Hooijmaijers.

¹²⁹ Jurist Anne de Groot, in NRC Handelsblad. (2012). Media-aandacht voor fraudezaken leidt vaak tot milder vonnis rechter.

¹³⁰ Brouwer, A. (2012). De vis rot vanaf de kop; De nationale fraudedans. *De Groene Amsterdammer*.

¹³¹ Nederlands Dagblad. (2013). Moedige mensen gezocht.

¹³² Brouwer, A. (2012). De vis rot vanaf de kop; De nationale fraudedans. *De Groene Amsterdammer*.

¹³³ Anouschka van Miltenburg in een interview met het *Algemeen Dagblad*.

¹³⁴ Algemeen Dagblad. (2013). 'Kamerleden nemen loopje met regels over bijbanen'.

¹³⁵ Mijnheer, D. (2013). Hoe Ton Hooijmaijers zich suf factureerde. *Follow the Money*.

¹³⁶ Besluit instelling criminele inlichtingen eenheid Inspectie SZW-DO. (2003). Nr. SIOD/2003/50024.

informanten gebruiken.¹³⁷ Volgens dit bericht factureerde Hooijmaijers veel op naam van zijn vrouw, via haar bedrijf. Deze facturen werden gestuurd in ruil voor gunsten, in zijn rol als wethouder in Amsterdam en als gedeputeerde met de portefeuille ruimtelijke ordening in de provincie Noord-Holland. "Hooijmaijers laat mensen met hun problemen op de koffie komen en spant zich dan voor ze in en schrijft achteraf een factuur vanuit de BV van zijn vrouw."¹³⁸ De tweede aanleiding was de verklaring van een advocaat in 2004.¹³⁹ Deze verklaring ging over de verkoop van een stuk grond in de Amsterdamse havens: het ADM-terrein. Het verkoopbedrag was 100 miljoen euro, waarbij Hooijmaijers een aanzienlijke commissie betaald wilde krijgen via Move Consultants BV. Als iemand met politieke achtergrond hiermee pronkt en daar miljoenen euro's voor ontvangt, wordt dat gezien als omkoping van een ambtenaar. Ook zei hij dat wanneer hij in de Provinciale Staten kwam, hij het nog beter kon regelen.¹⁴⁰ Deze informatie leidde tot een grootschalig strafrechtelijk onderzoek waarin vijftien doorzoekingen plaatsvonden in huizen, kantoren, bedrijven en bij de Provincie. Ook werden er internet- en telefoontaps opgezet en er werden 22 natuurlijke personen en 16 rechtspersonen als verdachte aangemerkt.¹⁴¹

In dit onderzoek wordt geconstateerd dat er een communicatiekloof bestaat tussen bestuurders, de toenmalige algemeen directeur en commissaris van de Koningin aan de ene kant en de ambtelijke organisatie aan de andere kant.¹⁴² Naar aanleiding van deze resultaten is de operatie Schoon Schip opgezet. Deze operatie is bedoeld om eventuele zaken die het college en Provinciale Staten niet bekend zijn, maar die wel bekend hadden moeten zijn, boven water te krijgen. Door 122 meldingen over vermoedens van onregelmatigheden, mogelijke misstanden, suggesties over integriteitsschendingen en klachten van allerlei aard, afkomstig van burgers, bedrijven, organisaties, actiegroepen en ambtenaren, werd het onderzoek in 2012 afgerond. De kernconclusies van het onderzoek waren dat er van een verziekte bestuurscultuur geen sprake was; de bestuursstijl van Hooijmaijers was er een van een 'fikser' die gebruik maakte van een uitgebreid relatienetwerk. Hij toonde zich onaantastbaar en was intimiderend. Dit heeft geleid tot diverse onregelmatigheden.¹⁴³

4.5.3 Media(aandacht)

In de media gaat het vooral om het feit dat Ton Hooijmaijers volhoudt onschuldig te zijn aan de verdenking en veroordeling van omkoping, valsheid in geschrifte en witwassen. "Ik ken mezelf. Corruptie en criminaliteit zijn mij vreemd. De overheid moet service verlenen, maar ik heb nooit aan zelfverrijking gedaan. Er leek rook, maar er was geen vuur."¹⁴⁴ Ook noemde hij het proces een 'politieke afrekening' en een 'persoonlijk hetze'. De woorden van Hooijmaijers waren: "Barbertje moest hangen. Deze zaak stinkt. Ik zou dit niet hebben gedaan, en dan zeker niet voor deze

¹³⁷ College Bescherming Persoonsgegevens. (n.d.) Politie en justitie.

¹³⁸ Bericht van de Criminele Inlichtingen Eenheid op 23 januari 2009, in Mijnheer, D. (2013). Hoe Ton Hooijmaijers zich suf factureerde. *Follow the Money*.

¹³⁹ Mijnheer, D. (2013). Hoe Ton Hooijmaijers zich suf factureerde. *Follow the Money*

¹⁴⁰ Belastende verklaring van advocaat Jos Fruytier in 2004, in Mijnheer, D. (2013). Hoe Ton Hooijmaijers zich suf factureerde. *Follow the Money*.

¹⁴¹ Mijnheer, D. (2013). Hoe Ton Hooijmaijers zich suf factureerde. *Follow the Money*.

¹⁴² Bloemheuvel, A. (2011). Rapportage onderzoek provincie Noord-Holland. *Onderzoeksbureau Forensic Investigations & Integrity Services (IRS)*.

¹⁴³ Heuvel, J. H. J. v. d., Pheijffer, M. & de Vries, J. (2012). Operatie Schoon Schip, pp. 14.

¹⁴⁴ Trouw. (2013). Hooijmaijers: OM voert politiek proces tegen mij.

bedragen. Dan zou ik gaan twijfelen aan mijn eigen geestelijke capaciteiten." ¹⁴⁵ In deze krantenartikelen is te merken dat machthebbers de media opzoeken op hun boodschap te kunnen uiten en zo de mening van het publiek te kunnen beïnvloeden. ¹⁴⁶

4.6 De Limburgse Jos van Rey-affaire

Jos van Rey had in de jaren tachtig en negentig veel aanzien. De regionale omroep noemde Roermond de 'Jos van Rey-stad' en Dagblad de Limburger noemde hem 'de onderkoning van Roermond'. Maar ongeveer tweeënhalfjaar jaar geleden viel de Roermondse politicus van zijn voetstuk. ¹⁴⁷

In oktober 2011 schrijft Dagblad de Limburger dat er schijn van belangenverstrengeling speelt, omdat de zakelijke en politieke belangen van Jos van Rey erg door elkaar lopen. Het artikel ging namelijk over de vriendschap met de projectontwikkelaar Piet van Pol, met wie de gemeente regelmatig zaken doet. Van Rey zou al 12 keer vakantie hebben gevierd in zijn villa. ¹⁴⁸ Als reactie op het kritische artikel gooit de partner van Jos van Rey een vis, gewikkeld in het Dagblad, door de brievenbus van de betreffende journalist. Een dag later komt er een oproep van GroenLinks Roermond over een onafhankelijk onderzoek naar aanleiding van de beschuldigingen in het Dagblad. Maar de VVD Limburg is boos over alle beschuldigingen en brengt een spotprent uit waarbij de hoofdredacteur jongleert met onder andere het hoofd van Jos van Rey. ¹⁴⁹ Ook noemt de VVD Roermond de twee hoogleraren Nelen en Huberts, die in de krant oproepen tot een onderzoek naar Van Rey, 'prostituees van de krant'. ¹⁵⁰ Volgens de VVD werden zij betaald door het Dagblad, maar deze ontkent dat. Toch geeft de burgemeester van Roermond aan dat er een onderzoek komt. Tegen die tijd komen de eerste landelijke media ook bij het nieuws uit Roermond. ¹⁵¹

Na zeventien jaar stopt Van Rey als Statenlid in Limburg. De reden is niet vanwege alle beschuldigingen, maar door zijn werk als Eerste Kamerlid en wethouder van Roermond. Burgemeester van Beers zou met pensioen gaan, maar blijft burgemeester tot het onderzoek is afgerond. In dit onderzoek wordt geconcludeerd dat Van Rey jarenlang de schijn van belangenverstrengeling heeft gewekt. ¹⁵² Deze schijnt ontstond, omdat hij een aandeel had gekocht in een vastgoedfonds waar hij als wethouder invloed op had. ¹⁵³ Maar er was niet letterlijk sprake van belangenverstrengeling. In april dienen GroenLinks, SP, D66, Stadspartij Roermond en Democraten Swalmen een motie van wantrouwen in. Zij vinden dat Jos van Rey een andere portefeuille moet krijgen, maar deze motie wordt verworpen door de meerderheid. Na deze motie is er een periode van rust voor Jos van Rey. ¹⁵⁴

Maar dan in oktober 2012 barst de tweede bom. De rijksrecherche doet een aantal invallen in zijn woning, in het stadhuis en in de woning van zijn kinderen. Hij wordt namelijk verdacht van het

¹⁴⁵ Algemeen Nederlands Persbureau. (2013). Hooijmaijers: ik ben niet corrupt.

¹⁴⁶ Heuvel, J. H. J. v. d., L. Huberts en S. Verberk. (2002). Het morele gezicht van de overheid.

Waarden, normen en beleid. *Lemma, Utrecht*, pp. 37.

¹⁴⁷ Vossen, E. (2014). De Van Rey-affaire op een rijtje.

¹⁴⁸ Vossen, E. (2014). De Van Rey-affaire op een rijtje.

¹⁴⁹ Vossen, E. (2014). De Van Rey-affaire op een rijtje.

¹⁵⁰ Limburgs Dagblad. (2011a). VVD Roermond noemt hoogleraren 'prostituees'.

¹⁵¹ Vossen, E. (2014). De Van Rey-affaire op een rijtje.

¹⁵² Vossen, E. (2014). De Van Rey-affaire op een rijtje.

¹⁵³ Koning, B. d. (2013). Politieke affaires in Nederland: Sjoemelen in de polder. Vrij Nederland

¹⁵⁴ Vossen, E. (2014). De Van Rey-affaire op een rijtje.

leken van informatie naar kandidaten in de benoemingsprocedure voor een nieuwe burgemeester van Roermond.¹⁵⁵ Door deze verdenking komen hij en Roermond onder een vergrootglas te liggen. Ondanks het onderzoeksrapport en de verschillende invallen van justitie, blijft de VVD in Roermond achter Van Rey staan.¹⁵⁶ In afwachting van het onderzoek van de recherche, treedt hij terug als Eerste Kamerlid en als wethouder. Binnen de VVD ontstaan er ook problemen, wat zorgt voor een afsplitsing binnen de partij waardoor de Liberale Volkspartij Roermond ontstaat. Uiteindelijk wordt Jos van Rey geroyeerd als lid van de plaatselijke VVD en laat weten dat hij graag zou willen terugkeren in de gemeenteraad van Roermond. In mei wordt bekend dat hij is voorgedragen door het bestuur als lijstduwer, maar hier komt veel kritiek op waardoor Van Rey weer van de lijst wordt gehaald.¹⁵⁷ In november breidt de affaire zich uit tot een cruciale telefoontap die zou zijn verdwenen door een stroomstoring. Als laatste wordt de politicus verdacht van het ronselen van stemmen. De situatie van Jos van Rey heeft een hoog 'Godfather-gehalte': de steekpenningen, een vis door de brievenbus, de vakanties in Saint Tropez, de schijn van belangenverstrengeling en de bijnaam 'onderkoning van Roermond'.¹⁵⁸

4.6.1 Normen

In 2007 is er in de gemeente Roermond een gedragscode ingesteld voor de leden van de raad en het college van burgemeester en wethouders. In deze gedragscode staan bepalingen wat betreft belangenverstrengeling en aanbesteding, nevenfuncties, informatie, het aannemen van geschenken, bestuurlijke uitgaven, declaraties, gebruik van gemeentelijke voorzieningen en reizen naar het buitenland.¹⁵⁹ Deze gedragscode verbiedt bestuurders mee te beslissen over zaken waarbij het belang van familie, vrienden en zakelijke partners is betrokken. Van Rey heeft zich daar niet aan gehouden, blijkt uit onderzoek van Dagblad de Limburger. Ook schrijft deze gedragscode voor dat bestuurders open moeten zijn over privébelangen en persoonlijke relaties die mogelijk een integriteitsrisico opleveren.¹⁶⁰ De VVD wil naar aanleiding van de kwestie rond Jos van Rey een nieuwe gedragscode doorvoeren die het 'integriteitsbewustzijn' moet vergroten. Ook is er een commissie ingesteld die toe moet zien op correct gedrag van VVD-politici.¹⁶¹ In deze code staat dat leden bij verdenkingen geen kandidaat mogen zijn. Maar toch is Van Rey op de voorlopige kandidatenlijst voor de gemeenteraadsverkiezingen geplaatst, omdat het hoofdbestuur dat niet kan afdwingen: "Het hoofdbestuur vindt het in algemene zin verstandig dat mensen die in opspraak zijn zich direct terugtrekken uit welke politieke activiteit dan ook. Of een lid dat ook doet is, zijn of haar eigen verantwoordelijkheid."¹⁶²

Volgens Slingerland (2012) is de zaak-van Rey herkenbaar voor het begrip *handel in invloed*: 'Het op onrechtmatige wijze gebruiken van invloed, via eigen connecties binnen de overheid of binnen het netwerk van personen, met autoriteit om een voorkeursbehandeling voor een ander te realiseren in

¹⁵⁵ Binnenlands Bestuur. (2013). Dossier: De zaak Van Rey.

¹⁵⁶ Vossen, E. (2014). De Van Rey-affaire op een rijtje.

¹⁵⁷ Volkskrant. (2014). Van Rey al 2,5 jaar onder vuur.

¹⁵⁸ Vossen, E. (2014). De Van Rey-affaire op een rijtje.

¹⁵⁹ Gemeenteraad Roermond. (2007). Gedragscode voor de leden van de raad en de leden van het college van burgemeester en wethouders van de gemeente Roermond.

¹⁶⁰ Goossen, H. (2011). Van Rey wekt schijn belangenverstrengeling. *Dagblad de Limburger*.

¹⁶¹ Nieuwsuur. (2013b). Hoe integer zijn Tweede Kamerleden?

¹⁶² Joop. (2013). Jos van Rey mag gewoon weer meedoen.

ruil voor een zeker voordeel'.¹⁶³ Nederland is meerdere malen verzocht om handel in invloed strafbaar te stellen en op te nemen in het Wetboek van Strafrecht.¹⁶⁴ Jos van Rey wordt er van verdacht zich te hebben laten omkopen door een projectontwikkelaar en zou vertrouwelijke informatie hebben doorgespeeld aan een kandidaat-burgemeester. Het gebruik van macht en het verlenen van de wederdienst vallen meestal onder de discretionaire bevoegdheid van de bestuurder dat het lastig maakt. De Nederlandse overheid wil handel in invloed niet strafbaar stellen, omdat zij van mening is dat dit een bedreiging zal vormen voor belangenbehartiging en lobbypraktijken. De huidige strafbaarstelling zou genoeg mogelijkheden bieden om corruptie te vervolgen. Slingerland (2012) vindt handel in invloed typisch een verschijning van corruptie in Nederland. De recente zaken, zoals die van Jos van Rey, laten kenmerken van de Nederlandse poldercultuur zien die door gewoonten van geven en nemen geleidelijk overgegaan zijn in corruptie. Deze vorm van corruptie is lastig te herkennen en wil men liever als incident afdoen. Niemand lijkt zich af te vragen of dit niet de wijze is waarop netwerken worden benut, zaken worden gedaan en belangen worden nagestreefd. Het zou moeten leiden tot meer regels en betere handhaving. Slingerland (2012) beweert dat er in Nederland een brand wordt geblust zonder te willen weten hoe die brand is ontstaan en hoe deze voorkomen had kunnen worden.

Jos van Rey is een voorbeeld van een veroordeling door de publieke opinie, voordat er een aanklacht is. Bij formele rechtszaken geldt altijd dat iemand onschuldig is tot het tegendeel is bewezen. In de politiek, journalistiek en de publieke opinie geldt dat niet meer. Er zijn veel meningen, maar niet of nauwelijks bewijs.¹⁶⁵ Onder druk van de publieke opinie wordt Van Rey van de kieslijst van de VVD gehaald, maar Van Rey wordt wel lijstduwer van de LVR. Deze partij is opgericht door boze VVD'ers in Roermond en destijds de grootste in Roermond.¹⁶⁶

De hoogste ethische maatstaven zijn verdeeld. Voormalig CDA-minister¹⁶⁷ vindt het niet kunnen dat Van Rey contact heeft met burgemeesterskandidaten. "Voor iemand die adviseur is van de vertrouwenscommissie is dat uit den boze." Maar VVD-prominent Hans Wiegel is het hier niet mee eens: "Ik vind het niet zo erg als iemand vraagt wat die moet doen."¹⁶⁸

4.6.2 Waarneming

Dagblad De Limburger heeft in 2011 een stuk gepubliceerd waarin nauwe banden met een projectontwikkelaar blootgelegd werden door middel van eigen integriteitsmeldingen van Jos van Rey. Het Dagblad publiceerde dat Van Rey een integriteitsprobleem is aan de hand van de aanmeldingen die tot dan toe niet naar buiten zijn gebracht. Er werden ongeveer honderd meldingen gevonden, waarvan er 81 van Jos van Rey waren en waar Van Pol vijftig keer mee te maken had.¹⁶⁹ "Met zoveel belangen kun je bijna geen onafhankelijk en onpartijdig besluit meer nemen."¹⁷⁰ Naar aanleiding van deze publicatie is er een onderzoek ingesteld. Er zou jarenlang schijn van belangenverstremming zijn en er zijn twee daadwerkelijke belangenverstremmingen geconstateerd.

¹⁶³ Hulten, M. v. (2011) *Corruptie: Handel in macht en invloed*. SDU Uitgevers, Den Haag.

¹⁶⁴ Slingerland, W. (2012). Ons gepolder werkt corruptie in de hand. *NRC Handelsblad*, *Opinie & Debat* pp. 4-5.

¹⁶⁵ Aalberts, C. (2012). Als u Jos van Rey beschuldigt, moet u met bewijzen komen. *The post online*.

¹⁶⁶ *Volkskrant*. (2014). Van Rey al 2,5 jaar onder vuur.

¹⁶⁷ Liesbeth Spies van Binnenlandse Zaken.

¹⁶⁸ Regionaal nieuws Roermond. (2013). Oud minister Spies kritiseert Jos van Rey om lekken naar Offermanns.

¹⁶⁹ Tromp, J. (2012). Teruglezen: profiel Jos van Rey, ongeleid projectiel in Limburg. *De Volkskrant*.

¹⁷⁰ Amsterdamse hoogleraar bestuurskunde Huberts in *Limburgs Dagblad*. (2011). De connectie en de code.

Van Rey zou meebeslissen over kwesties die de belangen van een bevriende projectontwikkelaar raken. Ook is zijn onafhankelijkheid als bestuurder in het geding door zijn eigen zakelijke activiteiten. Maar men nuanceerde deze belangenverstremming, want deze waren van geringe politieke betekenis. Daarom heeft de Raad van Roermond niet ingegrepen.¹⁷¹

4.6.3 Media(aandacht)

In de journalistiek is uitgebreid gesproken over de corruptie van Jos van Rey.¹⁷² Als er sprake is van rook, omdat er veel wordt gepubliceerd, wekt dat de indruk dat er ook wel ergens vuur zou kunnen zijn. Toch is er nog steeds sprake van strafrechtelijk onderzoek, waardoor er ernstig tekort is aan publieke feiten.¹⁷³

Uit het onderzoek van Parren (2013) blijkt dat vooral Dagblad de Limburger veel berichten heeft gewijd aan de Van Rey-affaire. Tussen 11 september en 11 december 2013 zijn er 26 berichten over Van Rey in het regionale dagblad gekomen, vier in De Telegraaf en zes in het NRC Handelsblad. De Limburger en De Telegraaf hebben voornamelijk nadruk gelegd op de VVD, die terneergeslagen achterbleef. Ook berichtten deze over de opkomst van de Liberale Volkspartij. Hierdoor leveren deze berichtgevingen extra publiciteit op, beweert Parren (2013). Dit kan bij lezers een positief beeld schetsen. NRC Handelsblad zette op een evenwichtige manier het nieuws neer zonder dat er duidelijk een partij naar voren kwam.¹⁷⁴ De conclusie van het onderzoek was dat berichtgevingen richting kan geven aan de meningsvorming van lezers.

Anderzijds zoeken machthebbers actief de media op om hun boodschap te kunnen uiten en invloed uit te oefenen op de publieke meningsvorming.¹⁷⁵ Jos van Rey kiest de aanval en zegt in de media dat justitie als een 'losgeslagen bende met tunnelvisie tekeergaat'. Hij vermoedt dat er sprake is van politieke afrekening. "Ik ben eigenlijk al vermoord door justitie. Maar ik leef nog en ik zal tot de laatste snik terugvechten".¹⁷⁶

¹⁷¹ Goossen, H. (2011). Van Rey wekt schijn belangenverstremming. *Dagblad de Limburger*.

¹⁷² Klein, P. (2013). Een veenbrand rond Jos van Rey. *RTLNieuws*.

¹⁷³ Klein, P. (2013). Een veenbrand rond Jos van Rey. *RTLNieuws*.

¹⁷⁴ Parren, D. (2013). Van Rey in het nieuws. *Fontys Hogeschool Journalistiek Tilburg*.

¹⁷⁵ Heuvel, J. H. J. v. d., L. Huberts en S. Verberk. (2002). Het morele gezicht van de overheid.

Waarden, normen en beleid. *Lemma, Utrecht*, pp. 37.

¹⁷⁶ Telegraaf (2014). Verdenkingen van Rey stapelen zich op.

5. Vergelijking en conclusie

In dit onderzoek is gekeken of politieke corruptie meer als maatschappelijke probleem wordt (h)erkend aan de hand van theorie over maatschappelijke problemen en een drietal hypothesen over normen, onderzoek en focusing events. Daarnaast is er een vergelijking gemaakt tussen de verschillende cases, om zo te verklaren waarom er steeds meer (h)erkenning van politieke corruptie als maatschappelijke probleem is.

5.1 Beantwoording van de hypothesen

Om tot een beantwoording te komen op de hoofdvraag zijn er een aantal hypothesen opgesteld:

1. *Politieke corruptie wordt in het afgelopen decennium meer als maatschappelijk probleem (h)erkend doordat de normen over zelfverrijking strenger zijn geworden onder politieke bestuurders.*

Ik heb verondersteld dat de rechter maatschappelijke normen volgt, waardoor cijfers over het aantal veroordelingen van corruptie in de publieke sector van de jaren tot aan 1990 en de jaren 1994-1998 vergeleken konden worden. Hieruit blijkt dat het aantal veroordelingen toegenomen zijn. Maar de beschikbare cijfers zijn moeilijk te vergelijken, omdat niet duidelijk is om welke delicten het precies gaat en wat wordt meegenomen (Huberts & Nelen, 2005). Ook kunnen normen achterhaald worden door corruptiereputatie, omdat hier de normen van (internationale) experts naar voren komen. Uit de cijfers van de *Corruption Perception Index* blijkt dat er vanaf 2012 een lichte daling is in cijfers, wat betekent dat andere landen Nederland iets corrupter beschouwen dan de jaren daarvoor. Een reden hiervoor kan zijn dat de normen strenger zijn geworden, waardoor er meer strafzaken en veroordelingen zijn en waardoor (internationale) experts Nederland corrupter beschouwen.

2. *Politieke corruptie wordt in het afgelopen decennium meer als maatschappelijk probleem (h)erkend doordat er meer onderzoek gedaan wordt.*

Het onderzoek van Huberts et al. (2004) laat zien dat het aantal corruptieonderzoeken tussen 1997-2001 redelijk constant is, maar dat het aantal onderzoeken stijgt in 2002 en 2003.

Corruptieonderzoeken gaan ook veel vaker over politici en bestuurders dan over ambtenaren (4% tegen 96%) en vermoedens worden in 46% van de gevallen bewaarheid en bij 55% van de werkelijke corruptiezaken wordt politie en justitie ingeschakeld. Deze vergelijking laat zien dat 'meer onderzoek' geen signaal is van meer bederf, maar van meer alertheid (Huberts, 2005: 39). Doordat er sprake is van meer onderzoek naar corruptie, wordt er meer corruptie aan het licht gebracht.

3. *Politieke corruptie wordt in het afgelopen decennium meer als maatschappelijk probleem (h)erkend door focusing events.*

Focusing events zijn ongewone, schadelijke, plotselinge gebeurtenissen die vrijwel gelijktijdig bekend worden voor een groot publiek als voor de politiek (Birkland, 1997: 2). Focusing events hebben de publieke aandacht op verschijnselen van corruptie gevestigd. Een voorbeeld van een focusing event in dit onderzoek zijn de Limburgse affaires die Limburg onder een vergrootglas hebben gelegd. Hierdoor kwam er politiek en publiekelijk gezien meer aandacht voor integriteit om verdere corruptieschandalen te voorkomen.

5.2 Beantwoording van de deelvragen

In deze conclusie moet er antwoord gegeven worden op de hoofdvraag:

“In hoeverre kunnen wij verklaren dat politieke corruptie in Nederland het afgelopen decennium steeds meer als een maatschappelijk probleem wordt (h)erkend?”

Om deze hoofdvraag te beantwoorden zijn er drie deelvragen opgesteld:

1. In hoeverre nemen we een verandering waar in de normen over politieke corruptie?

De normen in de case van Joep Galiart zijn veranderd in de zin dat er in de jaren zeventig een beleid in Maastricht bestond dat het verstandiger was om corrupte bestuurders niet te vervolgen. In 1978, vlak voor de verdenking van Galiart, werd er een fraude-officier benoemd die uiteindelijk Galiart heeft vervolgd. Ook kwam er in 1980 de Wet van Openbaarheid van Bestuur. Daarnaast werden sinds 1974 steekpenningen gedoogd door de belastingdienst in Maastricht. In 1996, na de affaires van Wiel Vossen en Henk Riem, is er een wetwijziging gekomen wat betreft de belastingaftrek waardoor een veroordeeld persoon geen smeergeld meer kan aftrekken. In 2006 is deze wet over fiscale behandeling van steekpenningen gewijzigd waardoor de Belastingdienst steekpenningen helemaal niet meer goedkeurt.

Henk Riem is van bijna alle verdenkingen vrijgesproken doordat ‘corruptie bestuurders’ en ‘het scheden van ambtsgeheimen’ nog niet bestonden in de wet. In 2001 is deze wet gewijzigd en heeft er een herziening plaatsgevonden op de Corruptiewetgeving waardoor niet alleen de ambtenaar meer strafbaar is.

Dankzij de affaires in Limburg, waaronder die van Wiel Vossen, kwam integriteit op de bestuurlijke agenda. De Binnenlandse Veiligheidsdienst (BVD) richtte een meldpunt op voor integriteitsaantastingen door overheidsfunctionarissen. Ook waren deze affaires aanleiding voor de wetwijziging dat burgemeesters niet meer automatisch benoemd konden worden. De verandering die hier optreedt, is dat normen over integriteit belangrijker worden. De reden daarvoor is dat de affaires gezorgd hebben dat Limburg onder een vergrootglas lag. Doordat Wiel Vossen als vertegenwoordiger bij het CDA hoorde, kreeg deze partij ook een hoofdstuk over integriteit. Dit gebeurt nog steeds, want naar aanleiding van Jos van Rey is er een verandering geweest in de gedragscode in Roermond. Deze nieuwe code moet het ‘integriteitsbewustzijn’ vergroten. Ook is er een commissie ingesteld die toe moet zien op correct gedrag van VVD-politici.

Daarnaast is de publieke opinie ook veranderd, want in de case van Joep Galiart werden ‘dubbele petten’ nog geaccepteerd en was er onvoldoende controle vanuit Den Haag. Tijdens de vrijspraak van Riem gold dit nog steeds, omdat de publieke opinie oversloeg in een ‘zie je wel: niets aan de hand’-sfeer. De hoogste ethische maatstaven waren van zelfrechtvaardiging, ‘iedereen deed het’. Tegenwoordig zorgt de publieke opinie voor golfbewegingen in de aandacht voor corruptie. Nadat er een integriteitschending heeft plaatsgevonden, komen er meer regels, beter toezicht en strengere sancties. Maar wanneer er dan een bestuurder ten val komt, zullen de media en de publieke opinie dubbel gaan inzetten, waardoor het effect van een tijdbom plaatsvindt. Dit is het geval wanneer we kijken naar Ton Hooijmaijers en Jos van Rey, die worden gebombardeerd door de media en de publieke opinie.

Wat er nog veranderd kan worden aan de wet is het strafbaar stellen van *handel in invloed*, wat volgens Slingerland (2012) typisch een verschijning van corruptie in Nederland is.

2. *In hoeverre nemen we een verandering waar in de waarneming van cases van politieke corruptie?*

In Limburg lag corruptie dichterbij de oppervlakte dan in de rest van Nederland, doordat men er minder geheimzinnig over deed. De corrupte Joep Galiart is ontdekt door een tip van een raadslid die zijn plaats af moest staan aan Galiart. Wiel Vossen en Henk Riem zijn ontdekt doordat de FIOD op bezoek is geweest bij Baars, waardoor meerdere zaken naar boven zijn gekomen. Als we kijken naar waarneming in het afgelopen decennium, zien we dat Sjoerd Swane is ontdekt door anonieme beschuldigingen van een 'groep verontrustende burgers'. De waarneming in deze case laat zien dat burgers in plaats van overheidsfunctionarissen wilden laten zien dat corruptie niet in orde is. Hooijmaijers is ontdekt door een tip aan de Criminele Inlichtingen Eenheid door facturen op naam van zijn vrouw. Hierdoor is het onderzoek 'Oranje' ingezet. De waarneming in deze case is anders dan in de andere cases, omdat er nu via een eenheid, speciaal in het leven is geroepen om informanten te gebruiken bij het onderzoeken van criminaliteit, getipt is. Als laatste is Jos van Rey ontdekt door publicaties van Dagblad de Limburger door middel van zijn eigen integriteitsmeldingen. Dit is de eerste case waarin de media de oorzaak is van een verdenking.

3. *In hoeverre nemen we een verandering waar in de gepercipieerde discrepantie tussen de maatstaven over en waarneming van cases van politieke corruptie?*

Dertig tot twintig jaar geleden werd corruptie normaler gevonden – 'iedereen deed het' – waardoor de normen ook minder streng waren. Sinds de jaren negentig werden deze normen strenger, er kwam een fraude-officier, integriteit kwam op de agenda, wetswijzigingen werden doorgevoerd en er kwamen commissies en meldpunten. Hierdoor veranderde de waarneming ook. Burgers kunnen tegenwoordig via meldpunten of media corruptie aan het licht brengen.

4. *In hoeverre nemen we een verandering waar in het belang van en de (media)aandacht voor verschijnselen van politieke corruptie?*

In de media valt op dat de Limburgse affaires ook vooral in Limburgse media wordt besproken. Kijken we naar Jos van Rey, die ook uit Limburg komt, dan zien we dat alle kranten aanzienlijk veel over hem publiceren. Wat we ook zien in het laatste decennium, is dat corrupte bestuurders zelf ook de media gebruiken om hun mening te laten zien. Ton Hooijmaijers en Jos van Rey gaan in de aanval tegen justitie in de media. Wat ook opvalt aan de media is dat Jos van Rey wordt beschuldigd door de media, terwijl er pas sinds het begin van de jaren negentig uitgebreid gesproken kon worden over bestuurlijke en ambtelijke misstanden. In de jaren tachtig was er zelfs nog sprake van verstrengelingen tussen de pers, de politiek en het bedrijfsleven.

5.3 Beantwoording van de hoofdvraag

Als we naar de hoofdvraag kijken, kunnen we concluderen dat politieke corruptie in Nederland in het afgelopen decennium steeds meer als maatschappelijk probleem wordt (h)erkend, waardoor onder andere normen strenger zijn geworden. De wetswijziging Corruptiewetgeving in 2001 heeft er bijvoorbeeld voor gezorgd dat corrupte bestuurders niet meer vrijgesproken worden zoals bij Henk Riem in 1994 gebeurde. Ook werd het begrip *integriteit* steeds belangrijker. Daarnaast is de waarneming veranderd, in het afgelopen decennium komt corruptie niet alleen aan het licht door

collega-bestuurders of de FIOD, maar tippen ook burgers en media over corrupte bestuurders. Als laatste heeft de media een actievere en meer kritische rol gekregen in de berichtgeving over corruptie. Dertig jaar geleden was er nog sprake van autoriteitsvrees bij journalisten en in het afgelopen decennium is Jos van Rey zelfs beschuldigd door de media.

5.4 Reflectie op het onderzoek en aanbevelingen voor vervolgonderzoek

In onderzoeken over corruptie wordt vooral veel aandacht besteed aan de omvang, de aard en de afdoening van corruptie. Er wordt onderzocht hoeveel onderzoeken er gedaan zijn naar corruptie, hoeveel veroordelingen er geweest zijn, wat de corruptiereputatie is, wat de kenmerken zijn van de omkoper en de relaties, of de schandalen intern of extern afgehandeld zijn, en wat het strafrechtelijk gevolg was. Mijn onderzoek houdt zich bezig met verandering door de tijd heen, door middel van normen, waarneming en aandacht voor corruptie. Dit kan een aanleiding zijn voor de (h)erkenning van corruptie als maatschappelijk probleem. Wanneer men herkent dat corruptie niet goed is, en de aanklacht kan niet hard gemaakt worden waardoor een rechtszaak niet door kan gaan, dan erkent men dat er iets moet veranderen, en wordt de norm veranderd. In 2001 is de wet van corruptie herzien, waardoor aanklachten hard gemaakt kunnen worden.

Omdat er bij corruptie vaak sprake is van een *dark number*, is het moeilijk om cijfers terug te vinden. Ook als er een vergelijking gemaakt moet worden over strafzaken of onderzoeken, is dit lastig te bewijzen. Daarnaast is er over corruptie dertig tot twintig jaar geleden weinig te vinden. In die tijd werd corruptie veel intern afgehandeld en in de doofpot gestopt. De enige corruptieschandalen in die tijd die echt duidelijk naar voren kwamen, waren de corruptieaffaires in Limburg. Het artikel van Joep Dohmen¹⁷⁷ heeft veel feiten en waarnemingen naar voren gebracht door veel onderzoek en interviews gedaan te hebben. Door dit artikel zijn de affaires in Limburg van twintig jaar geleden duidelijker geworden en er wordt ingegaan op de vraag waarom het gesjoemel zich uitgerekend in Limburg heeft kunnen afspelen. Wat een aanbeveling is voor vervolgonderzoek, is achterhalen wt voor soort affaires er twintig jaar geleden in de rest van Nederland waren. Door mijn tijdsbestek en beperkte informatiebronnen was dat voor mij onmogelijk, maar het zou interessant geweest zijn om deze te vergeleken met de Limburgse affaires. Daarnaast zou er aan de hand van interviews, zoals Dohmen ook heeft gedaan met betrokken personen, meer informatie gewonnen kunnen worden en zou het onderzoek betrouwbaarder zijn. Ten slotte is het interessant om de cases uit te breiden, waardoor het onderzoek meer generaliseerbaar is.

Een bespiegeling op dit onderzoek kan zijn dat we tegenwoordig andere normen hebben over corruptieschandalen, waardoor we nu anders kijken naar corruptie. De corruptieschandalen van vroeger worden met hedendaagse normen beoordeeld, waardoor de resultaten misschien niet helemaal betrouwbaar zijn. Ook zijn normen nooit absoluut, normen veranderen in de samenleving en door de tijd heen.

Aanbevelingen voor vervolgonderzoek zijn om te onderzoeken of een samenleving zonder corruptie kan bestaan. In Nederland bestaan informele netwerken waarin interne en externe relaties belangrijk zijn bij handelingen van de betreffende eenheid, in dit geval de overheid.¹⁷⁸ De (dis)functionaliteit van deze netwerken kan in de loop van de tijd veranderen. In de jaren negentig waren netwerken

¹⁷⁷ Dohmen, J. (2007). De vriendenrepubliek: Limburgse Kringen. *Uitgeverij SUN, Nijmegen*

¹⁷⁸ Monge, P.R. & Contractor, N.S. (2003) *Theories of Communication Networks. Oxford University Press.*

tussen de overheid en de bouwsector erg informeel. Men sprak elkaar persoonlijk aan en door cadeaus en beloften kon veel gedaan worden. Wat interessant is of er een verandering is opgetreden in de (dis)functionaliteit van informele netwerken in de loop van de tijd. Zijn interne en externe relaties tegenwoordig (in)formeler geworden? En is de functionaliteit van deze relaties veranderd?

6. Referenties

a. Lijst van wetenschappelijke literatuur

- Babbie, E. (2004). The practice of social research. *Wadsworth, Cengage Learning*.
- Bekker, R. (1996). Ja vriend, de ene dienst is de andere waardig: Enige beschouwingen over de integriteit van overheidsfunctionarissen. *Sdu Uitgevers, Den Haag*.
- Birkland, T.A. (1997). Focusing Events, Mobilization, and Agenda Setting. *Cambridge University Press*.
- Bloemheuvel, A. (2011). Rapportage onderzoek provincie Noord-Holland. *Onderzoeksbureau Forensic Investigations & Integrity Services (IRS)*.
- Blockmans, W. (1985). Corruptie, patronage, makelaardij en venaliteit als symptomen van een ontluikende staatsvorming in de Bourgondisch-Habsburgse Nederlanden. *Tijdschrift voor Sociale Geschiedenis, elfde jaargang, nummer 3*.
- Bovens, M. (1996). De integriteit van de bedrijfsmatige overheid. In: M. Bovens en A. Hemelrijck, *Het verhaal van de moraal. Een empirisch onderzoek naar de sociale bedding van morele bindingen. Amsterdam Meppel: Boom, pp. 150-170*.
- CDA-Limburg. (1995). Perspectief 2000: verkiezingsprogramma 1995-1999: CDA-Limburg.
- Dohmen, J. (2007). De vriendenrepubliek: Limburgse Kringen. *Uitgeverij SUN, Nijmegen*
- Greco. (2013). Corruption prevention in respect of members of parliament, judges and prosecutors: evaluation report Netherlands. *Group of States against Corruption (GRECO) & Council of Europe, Strasbourg*.
- Heuvel, J. H. J. v. d., & Huberts, L. W. J. C. (2001). Management van integriteitsaffaires. *Kluwer*.
- Heuvel, J. H. J. v. d., L. Huberts en S. Verberk. (2002). Het morele gezicht van de overheid. Waarden, normen en beleid. *Lemma, Utrecht*.
- Heuvel, J. H. J. v. d., Pheijffer, M. & de Vries, J. (2012). Operatie Schoon Schip.
- Hoekstra, A. & Kaptein, M. (2011). Twee decennia integriteitsbeleid binnen de overheid: een analyse van graduele en grillige veranderingen. *Bestuurswetenschappen, nr. 4*.
- Hoetjes, B.J.S. (1982). Corruptie bij de overheid: een bestuurlijk en politiek probleem, sociaal-wetenschappelijk bschouwd. *Vuga-uitgeverij 's-Gravenhage*.
- Hoetjes, B.J.S. (1991). 'Over de schreef. Het schemergebied tussen ambtenaar en burger'. *Justitiële Verkenningen, vol. 17, nr. 4*.
- Hoppe. (1989). Het beleidsprobleem geproblematiseerd. *Coutinho BV*.
- Hoogerwerf, A. (1987). De levensloop van problemen: Definiëring, precisering en oplossing, p.161, in: *Beleidswetenschap, 1 (2), p. 159-181*.
- Horst, J. t. (2013). Defensie, aankoop en corruptie: Een evaluatie van het anti-corruptiebeleid van de aankooporganisatie van het Ministerie van Defensie (1945-2012). *Management van de Publieke Sector, Universiteit Leiden*.
- Huberts, L.W.J.C. (red.) (1992). Bestuurlijke corruptie en fraude in Nederland. *Arnhem: Gouda Quint*.
- Huberts, L.W.J.C.. (1994). Machtsbederf ter discussie. Bijdragen aan het debat over bestuurlijke integriteit, Amsterdam: VU Uitgeverij,, p. 7-13.
- Huberts, L.W.J.C. (1996). Expert views on public corruption around the globe. *Research report on the views of an International Expert Panel. Amsterdam: PSPA Publications*.
- Huberts, L.W.J.C. (2003). Mag het ietsje meer zijn: Integriteitsonderzoek in het mijnenveld van de moraal. *1e Talma-lezing Faculteit der Sociale Wetenschappen Vrije Universiteit Amsterdam*.
- Huberts et al. (2004). De omvang, achtergronden en afwikkeling van corruptie- en fraudeonderzoeken in Nederlandse gemeenten in 1991 en 2003. *Onderzoeksgroep Integriteit van Bestuur, Afdeling Bestuur en Organisatie, Faculteit der Sociale Wetenschappen, Vrije Universiteit Amsterdam*.

- Huberts, L. W. J. C., Nelen, J.M. (2005). Corruptie in het Nederlandse openbaar bestuur: Omvang, aard en afdoening. *Vrije Universiteit, Amsterdam*.
- Hulten, M. v. (2002). Corruptie. Onbekend, onbemind, alomtegenwoordig. *Amsterdam: Boom*. Bron: *bijlage Herziening corruptiewetgeving, Tweede Kamer der Staten-Generaal, vergaderjaar 1999 - 2000, nr. 26 469, nr. 5: p. 14*.
- Hulten, M. v. (2011) Corruptie: Handel in macht en invloed. *SDU Uitgevers, Den Haag*.
- Janssen, J. en A. Korsten (1995), Gemeenteraden kiezen: een analyse van de gemeenteraadsverkiezingen 1994 in Limburg en Nederland. *Eburon, Delft, pp. 305-327*.
- Kroeze, R. (2012). Een kwestie van politieke moraliteit: Politieke corruptieschandalen en goed bestuur in Nederland, 1848-1940. *Hilversum Verloren*.
- Monge, P.R. & Contractor, N.S. (2003) Theories of Communication Networks. *Oxford University Press*.
- Parren, D. (2013). Van Rey in het nieuws. *Fontys Hogeschool Journalistiek Tilburg*.
- Pereira, P.C. (2011). Omkoping van buitenlandse ambtenaren: Waarom wordt de Nederlandse rechtsmacht niet benut? *Radboud Universiteit Nijmegen*.
- Sikkema, E. (2005). Ambtelijke corruptie in het strafrecht. *Boom Juridische uitgevers, Groningen*.
- Vriens, E.A.I.M. (1999). Niet van nature: Bestuurlijke integriteit op de politieke agenda. *Amsterdam: Vrije Universiteit, doctoraalscriptie*.
- Yin, R.K. (1994). Case study research: design and methods. *Thousand Oaks, Sage*.
- Yin, R.K. (2003). Case study research: design and methods. *Applied social research methods series. Sage Publications, volume 5*.
- Zee, F. v. d. (2004). Kennisverwerving in de Empirische Wetenschappen, de methodologie van wetenschappelijk onderzoek. *BMOOO, Groningen*.

b. Lijst van overige bronnen

- Algemeen Dagblad. (2013). 'Kamerleden nemen loopje met regels over bijbanen'. Opgehaald op mei 29, 2014 van: <http://www.ad.nl/ad/nl/1012/Nederland/article/detail/3382862/2013/01/25/Kamerleden-nemen-loopje-met-regels-over-bijbanen.dhtml>
- Algemeen Nederlands Persbureau. (2013). Hooijmaijers: ik ben niet corrupt. Opgehaald op juni 10, 2014 van LexisNexis: <http://academic.lexisnexis.nl/?language=en>
- Aalberts, C. (2012). Als u Jos van Rey beschuldigt, moet u met bewijzen komen. Opgehaald op mei 27, 2014 van thepostonline: <http://www.thepostonline.nl/2012/10/29/als-u-jos-van-rey-beschuldigt-moet-u-met-bewijzen-komen/>
- Besluit instelling criminele inlichtingen eenheid Inspectie SZW-DO. (2003). Nr. SIOD/2003/50024. Opgehaald op juni 20, 2014 van: http://wetten.overheid.nl/BWBR0015445/geldigheidsdatum_20-06-2014
- Bijlage Herziening corruptiewetgeving, Tweede Kamer der Staten-Generaal, vergaderjaar 1999 – 2000, nr. 26 469, nr. 5: p. 14.
- Binnenlands Bestuur. (2013). Hooijmaijers: 'Corruptie en criminaliteit zijn mij vreemd.' Opgehaald op mei 27, 2014 van: <http://www.binnenlandsbestuur.nl/bestuur-en-organisatie/nieuws/hooijmaijers-corruptie-en-criminaliteit-zijn-mij.9166388.lynkx>
- Binnenlands Bestuur. (2013). Dossier: De zaak Van Rey. Opgehaald op juni 03, 2014 van: <http://www.binnenlandsbestuur.nl/vanrey>
- Blokzijl, M. (2013). De jacht op corruptie. *Andere Tijden*. Opgehaald op mei 27, 2014 van Geschiedenis24: <http://www.geschiedenis24.nl/andere-tijden/afleveringen/2013-2014/De-jacht-op-corruptie.html>
- Boon, V. v. d. (2012). Waslijst corruptieverdenkingen tegen Hooijmaijers. Opgehaald op mei 7, 2014 van corruptie.org: <http://www.corruptie.org/reeks-vastgoedbonzen-feteerde-hooijmaijers/>
- Brouwer, A. (2012). De vis rot vanaf de kop; De nationale fraudedans. *De Groene Amsterdammer*. Opgehaald op juni 10, 2014 van: <http://academic.lexisnexis.nl/?language=en>

- College Bescherming Persoonsgegevens. (n.d.) Politie en justitie. Opgehaald op juni 20, 2014 van: http://www.cbppweb.nl/Pages/ind_poljust_cie.aspx
- Dales, I. (1992). Om de integriteit van het Openbaar Bestuur. *Toespraak van de Minister van Binnenlandse Zaken drs. C.I. Dales op het congres van de Vereniging van Nederlandse Gemeenten, juni 1992 te Apeldoorn*. Opgehaald op mei 27, 2014 van Integriteitoverheid: http://www.integriteitoverheid.nl/fileadmin/BIOS/data/Speeches%20en%20presentaties/sp_eechministerdalescongresvngjuni1992.pdf
- Derksen, D. & Haighton, M. (2005). Zeg Swane en je hebt een verhaal. Opgehaald op juni 04, 2014 van De Volkskrant: http://www.rijnlandmodel.nl/achtergrond/sociologie/bronnen/westerse_organisatie_intern_e-strijd_bron_maarsse.htm
- Dohmen, J. (2002). De overheid betaalt mee aan omkoping. Opgehaald op mei 29, 2014 van NRC: http://vorige.nrc.nl/dossiers/bouwfraude/parlementaire_enquete/article1566641.ece/De_ov_erheid_betaalt_mee_aan_omkoping
- Dragstra, W. (1993). Definitief einde aan burgemeesterscarrière van Wiel Vossen: het doek is gevallen. Opgehaald op juni 10, 2014 van *Limburgs Dagblad*: <http://kranten.delpher.nl/nl/view/index?query=wiel+vossen+corruptie&coll=ddd&image=ddd%3A010637761%3Ampq21%3Aa0278&page=1&maxperpage=10>
- Eerste Kamer. (2006). Staatsblad van het Koninkrijk der Nederlanden: 235. Wet van 26 april 2006 tot wijziging van de Wet inkomstenbelasting 2001 (Uitbreiding van de niet-aftrekbaarheid van kosten en lasten die verband houden met omkoping). Opgehaald op mei 29, 2014 van EersteKamer.nl: http://www.eerstekamer.nl/behandeling/20060511/publicatie_wet_2/f=/w28873st.pdf
- Follow the money. (2012). Fraude VVD'er Hooijmaijers van siciliaanse snit. Opgehaald op juni 01, 2014 van <http://www.ftm.nl/fraude-ton-hooijmaijers/>
- Foute Politici. (2012) Sjoerd Swane – VVD. Opgehaald op juni 04, 2014 van <http://www.foute-politici.nl/2012/10/sjoerd-swane-vvd.html>
- Gemeenteraad Roermond. (2007). Gedragscode voor de leden van de raad en de leden van het college van burgemeester en wethouders van de gemeente Roermond. Opgehaald op mei 27, 2014: http://decentrale.regelgeving.overheid.nl/cvdr/xhtmloutput/historie/Roermond/157638/157638_1.htm
- Gereformeerd Dagblad. (1994). Hof erkent zwijgrecht journalisten. Opgehaald op juni 10, 2014 van: <http://kranten.delpher.nl/nl/view/index?query=henk+riem+corruptie&coll=ddd&image=ddd%3A010629092%3Ampq21%3Aa0056&page=5&maxperpage=10>
- Goossen, H. (2011). Van Rey wekt schijn belangenverstrengeling. Opgehaald op mei 27, 2014 van Dagblad de Limburger: <http://www.limburger.nl/article/20111001/REGIONIEUWS01/110939945/1030>
- Groot, A. d. (2012). Klik! En dat is vierenhalf jaar cel. Opgehaald op juni 10, 2014 van *NRC Handelsblad*: <http://www.nrc.nl/handelsblad/van/2012/april/07/klik-en-dat-is-vierenhalf-jaar-cel-12284020>
- Joop. (2013). Jos van Rey mag gewoon weer meedoen. Opgehaald op mei 27, 2014 van Joop/politiek: http://www.joop.nl/politiek/detail/artikel/22820_jos_van_rey_mag_gewoon_wer_meedoen/
- Juridisch Dagblad. (2011). Gevangenisstraf Sjoerd Swane voor ambtelijke corruptie, valsheid in geschrifte en belastingfraude: Swane voerde geen verweer. Opgehaald op juni 04, 2014 van <http://juridischdagblad.nl/content/view/10591/53/>
- Klein, P. (2013). Een veenbrand rond Jos van Rey. Opgehaald op mei 7, 2014 van rtNieuws: <http://www.rtnieuws.nl/nieuws/column/pieter-klein/een-veenbrand-rond-jos-van-rey>
- Koning, B. d. (2013). Politieke affaires in Nederland: Sjoemelen in de polder. Opgehaald op april 20, 2014 van Vrij Nederland: <http://www.vn.nl/Sjoemelen-in-de-Polder-1.htm>
- Kreling, T. & Logtenberg, H. (2013). 'Ik wilde de wereld verbeteren'. Opgehaald op mei 30, 2014 van

- NRC: <http://detegels.nl/2013/ik-wilde-de-wereld-verbeteren/>
- Lammerse, A. (1997). Bestrijding corruptie heeft bestuur Limburg gezuiverd. Opgehaald op mei 30, 2014 van De Volkskrant: <http://www.volkskrant.nl/vk/nl/2824/Politiek/archief/article/detail/513018/1997/05/31/Bestrijding-corruptie-heeft-bestuur-Limburg-gezuiverd.dhtml>
- Leeuwarder Courant. (1994). Brunssum verbijsterd over arrestatie b en w. Opgehaald op juni 10, 2014 van: <http://kranten.delpher.nl/nl/view/index?query=henk+riem+corruptie&coll=ddd&image=ddd%3A010623203%3Ampg21%3Aa0425&page=5&maxperpage=10>
- Lensink, H. & Husken, M. (2010). Als Paarlberg blaast, valt Swane om. Opgehaald op juni 04, 2014 van Vrij Nederland: <http://www.vn.nl/Archief/Justitie/Artikel-Justitie/Als-Paarlberg-blaast-valt-Swane-om.htm>
- Limburgs Dagblad. (1992). 'Ik weet niet vaak niet waar ik aan toe ben'. Opgehaald op juni 10, 2014: <http://kranten.delpher.nl/nl/view/index?query=wiel+vossen+corruptie&coll=ddd&image=ddd%3A010637514%3Ampg21%3Aa0180&page=2&maxperpage=10>
- Limburgs Dagblad. (1993). Herbenoeming burgemeesters verandert door corruptiezaken. Opgehaald op mei 29, 2014 van Delpher Kranten: <http://kranten.delpher.nl/nl/view/index?query=henk+riem+corruptie&coll=ddd&image=ddd%3A010637680%3Ampg21%3Aa0199&page=4&maxperpage=10>
- Limburgs Dagblad. (1994). Journalisten willen 'verschoningsrecht' in affaire Henk Riem. Opgehaald op mei 26, 2014 van: <http://kranten.delpher.nl/nl/view/index?query=de+limburger+henk+riem&coll=ddd&image=ddd%3A010638098%3Ampg21%3Aa0219&page=1&maxperpage=10>
- Limburgs Dagblad. (2009). Bouwfraude in Limburg in de jaren negentig. Opgehaald op april 15, 2014 van: <http://www.limburger.nl/article/20090128/DOSSIERS/4383322/1067/newsletter>
- Limburgs Dagblad. (2011a). VVD Roermond noemt hoogleraren 'prostituees'. Opgehaald op juni 03, 2014 van: <http://www.limburger.nl/article/20111003/REGIONIEUWS01/111009927>
- Limburgs Dagblad. (2011b). De connectie en de code. Opgehaald op juni 10, 2014 van: <http://www.limburger.nl/article/20111001/REGIONIEUWS01/110939930/1056>
- Marijnissen, J. (n.d.) Corruptie in Nederland? Opgehaald op april 15, 2014 van SP.nl: http://www.sp.nl/overheid/opinies/3/Corruptie_in_Nederland.html
- Meij, R. (2012). Corruptie in Nederland. Opgehaald op april 10, 2014 van EenVandaag: http://www.eenvandaag.nl/criminaliteit/41681/corruptie_in_nederland
- Mijnheer, D. (2013). Hoe Ton Hooijmaijers zich suf factureerde. Opgehaald op juni 04, 2014 van Follow the Money: <http://www.ftm.nl/exclusive/ton-hooijmaijers-zich-suf-factureerde/>
- National Integrity Rapport. (2013). *Transparency International*. Opgehaald op juni 03, 2014 van: <http://www.transparency.nl/2013/12/corruption-perceptions-index-corruptie-in-de-wereld-in-2013/>
- Nederlands Dagblad. (2013). Moedige mensen gezocht. Opgehaald op juni 10, 2014 van LexisNexis: <http://academic.lexisnexis.nl/?language=en>
- Nieuwenhuis, M. (2007). Faillissementsverkoop VVD'er Sjoerd Swane: 'Er zit een vriendje in de zaal'. Opgehaald op juni 04, 2014 van De Pers: <http://www.depers.nl/UserFiles/File/PDF/16.pdf>
- Nieuwsblad van het Noorden. (1993). Doek valt definitief voor CDA-burgemeester Vossen. Opgehaald op juni 06, 2014 van: <http://kranten.delpher.nl/nl/view/index?query=wiel+vossen+corruptie&coll=ddd&image=ddd%3A011020429%3Ampg21%3Aa0216&page=1&maxperpage=10>
- Nieuwsblad van het Noorden. (1994). Wethouders wilden Riem 'beschermen'. Opgehaald op juni 10, 2014 van: <http://kranten.delpher.nl/nl/view/index?query=henk+riem+corruptie&coll=ddd&image=ddd%3A011005053%3Ampg21%3Aa0135&page=4&maxperpage=10>
- Nieuwsuur. (2013a). Zonnekoning van Haarlem? Opgehaald op juni 01, 2014 van <http://niewsuur.nl/video/569921-zonnekoning-van-haarlem.html>

- Nieuwsuur. (2013b). Hoe integer zijn Tweede Kamerleden? Opgehaald op mei 25, 2014: <http://niewsuur.nl/onderwerp/532970-hoe-integer-zijn-tweede-kamerleden.html>
- NRC Handelsblad. (2012). Media-aandacht voor fraudezaken leidt vaak tot milder vonnis rechter. Opgehaald op juni 10, 2014 van: <http://www.nrc.nl/nieuws/2012/04/07/media-aandacht-voor-fraudezaken-leidt-vaak-tot-milder-vonnis-rechter/>
- Regionaal nieuws Roermond. (2013). Oud minister Spies kritiseert Jos van Rey om lekken naar Offermanns. Opgehaald op mei 27, 2014 van dichtbij: <http://www.dichtbij.nl/roermond/regionaal-nieuws/artikel/3021236/oud-minister-spies-kritiseert-jos-van-rey-om-lekken-naar-offermanns.aspx>
- RTV NH. (2013). De zaak Ton Hooijmaijers. Opgehaald op mei 7, 2014: <http://www.rtvnh.nl/dossiers/101/De+zaak+Ton+Hooijmaijers>
- Sas, S. 't. (2011). Wie is Ton Hooijmaijers? Opgehaald op juni 01, 2014 van EenVandaag: http://www.eenvandaag.nl/politiek/38496/wie_is_ton_hooijmaijers
- Sengers, L. (1996). Us eigen Sicilie. Opgehaald op mei 29, 2014 van Quote: <http://www.luuksengers.nl/index.php/us-eige-sicilie/>
- Seuntjes, F. (1994) 'Het lijkt wel of het nooit ophoudt'. Opgehaald op juni 10, 2014 uit het *Limburgs Dagblad*: <http://kranten.delpher.nl/nl/view/index?query=henk+riem+corruptie&coll=ddd&image=ddd%3A010638047%3Ampg21%3Aa0228&page=6&maxperpage=10>
- Slats, J. (1995). Rechtszaak tegen ex-burgemeester Riem wegens smeergeld-affaire begint maandag: Die Hollander had het toch maar even gemaakt. Opgehaald op juni 10, 2014 van *De Volkskrant*: <http://www.volkskrant.nl/vk/nl/2844/Archief/archief/article/detail/393132/1995/03/18/Rechtszaak-tegen-ex-burgemeester-Riem-wegens-smeergeld-affaire-begint-maandag-Die-Hollander-had-het-toch-maar-even-gemaakt.dhtml>
- Slingerland, W. (2012). Ons gepolder werkt corruptie in de hand. Opgehaald op mei 26, 2014 van *NRC Handelsblad*, *Opinie & Debat* pp. 4-5: <http://www.nrc.nl/handelsblad/van/2012/november/17/ons-gepolder-werkt-corruptie-in-de-hand-12579101>
- Stegen, F. & Kövi, I. (2003). Aan Sjoerd Swane kleven altijd vragen: Politiek en zakelijk avonturier. Opgehaald op juni 04, 2014 van *Utrechts Nieuwsblad*: http://langeleidse35.squat.net/Pers/2003-10-17_Utrechts_Nieuwsblad.htm
- Telegraaf. (1978). Rijksrecherche hoort raadsleden: Fraude-onderzoek tegen burgemeester. Opgehaald op juni 09, 2014 van: <http://kranten.delpher.nl/nl/view/index?query=joep+galiart+&coll=ddd&image=ddd%3A110593486%3Ampg21%3Aa0103&page=1&maxperpage=10>
- Telegraaf. (1979). Onderzoek naar handhaving burgemeester: Eerste burger van Geulle veroordeeld voor belastingfraude. Opgehaald op juni 09, 2014 van: <http://kranten.delpher.nl/nl/view/index?query=joep+galiart+&coll=ddd&image=ddd%3A011200648%3Ampg21%3Aa0167&page=1&maxperpage=10>
- Telegraaf. (1993). Burgemeester van Brunssum op non-actief. Opgehaald op juni 10, 2014 van: <http://kranten.delpher.nl/nl/view/index?query=henk+riem+corruptie&coll=ddd&image=ddd%3A010691845%3Ampg21%3Aa0466&page=1&maxperpage=10>
- Telegraaf (2014). Verdenkingen van Rey stapelen zich op. Opgehaald op mei 7, 2014: http://www.telegraaf.nl/binnenland/22193201/_Verdenkingen_Van_Rey_stapelen_zich_op_.html
- Transparency International Nederland. (2013). Corruption Perceptions Index. Opgehaald op april 20, 2014: <http://www.transparency.nl/2013/12/corruption-perceptions-index-corruptie-in-de-wereld-in-2013/>
- Tromp, J. (2012). Teruglezen: profiel Jos van Rey, ongeleid projectiel in Limburg. Opgehaald op juni

- 10, 2014 van De Volkskrant:
<http://www.volkskrant.nl/vk/nl/2686/Binnenland/article/detail/3336540/2012/10/24/Teruglezen-profiel-Jos-van-Rey-ongeleid-projectiel-in-Limburg.dhtml>
- Trouw. (1995). Officier eist 30 maanden cel tegen van corruptie verdachte ex-burgemeester. Opgehaald op mei 27, 2014:
<http://www.trouw.nl/tr/nl/5009/Archief/archief/article/detail/2588928/1995/03/25/Officier-eist-30-maanden-cel-tegen-van-corruptie-verdachte-ex-burgemeester.dhtml>
- Trouw. (2013). Hooijmaijers: OM voert politiek proces tegen mij. Opgehaald op juni 10, 2014 van LexisNexis: <http://academic.lexisnexis.nl/?language=en>
- Universiteit Leiden. (2013). Lexicon: Methoden en technieken. Opgehaald op april 27, 2014:
<http://www.leidenuniv.nl/fsw/psychologielexicon/index.php3-c=229.htm>
- Voermans, T. (2011). Oud-statenlid Swane voor de rechter wegens fraude. Opgehaald op juni 04, 2014 van het Algemeen Dagblad:
http://www.spataderdokter.nl/Spataderen_Links_files/AD24022011.pdf
- Volkskrant. (2004). Leven onder een glazen stolp. Opgehaald op juni 10, 2014 van:
<http://www.volkskrant.nl/vk/nl/2844/Archief/archief/article/detail/676487/2004/06/26/Leven-onder-een-glazen-stolp.dhtml>
- Volkskrant. (2011). VVD komt tegemoet aan eis universiteit en maakt excuses. Opgehaald op juni 01, 2014 van:
<http://www.volkskrant.nl/vk/nl/5288/Onderwijs/article/detail/2951643/2011/10/05/VVD-komt-tegemoet-aan-eis-universiteit-en-maakt-excuses.dhtml>
- Volkskrant. (2012). 'Zakenman Van Rey zette de stad op de kaart'. Opgehaald op juni 01, 2014:
<http://www.volkskrant.nl/vk/nl/2844/Archief/archief/article/detail/3335803/2012/10/23/Zakenman-Van-Rey-zette-de-stad-op-de-kaart.dhtml>
- Volkskrant. (2013). OM in hoger beroep in zaak-Hooijmaijers. Opgehaald op juni 10, 2014:
<http://www.volkskrant.nl/vk/nl/2686/Binnenland/article/detail/3564287/2013/12/18/OM-in-hoger-beroep-in-zaak-Hooijmaijers.dhtml>
- Volkskrant. (2014). Van Rey al 2,5 jaar onder vuur. Opgehaald op mei 27, 2014:
<http://www.volkskrant.nl/vk/nl/2784/Verkiezingen/article/detail/3618805/2014/03/20/Van-Rey-al-2-5-jaar-onder-vuur.dhtml>
- Vossen, E. (2014). De Van Rey-affaire op een rijtje. Opgehaald op april 27, 2014:
<http://edwinvossen.com/2014/01/09/de-van-rey-affaire-op-een-rijtje>
- Vrije Volk, het. (1978). Rel om burgermeester: fraude in vorig dorp. Opgehaald op juni 09, 2014 van:
<http://kranten.delpher.nl/nl/view/index?query=joep+galiart+&coll=ddd&image=ddd%3A010960058%3Ampeg21%3Aa0141&page=1&maxperpage=10>
- Vrije Volk, het. (1980). Ex-burgemeester weigert afscheid in besloten raad. Opgehaald op juni 09, 2014 van:
<http://kranten.delpher.nl/nl/view/index?query=joep+galiart+&coll=ddd&image=ddd%3A010960602%3Ampeg21%3Aa0230&page=1&maxperpage=10>
- Wet herziening corruptiewetgeving. (2000). Wet van 13 december 2000 tot herziening van een aantal strafbepalingen betreffende ambtsmisdrijven in het Wetboek van Strafrecht alsmede aanpassing van enkele bepalingen van het Wetboek van Strafrecht, van artikel 51a van de Uitleveringswet en van de artikelen 67 en 67a van het Wetboek van Strafvordering in verband met de goedkeuring en uitvoering van enkele verdragen inzake de bestrijding van fraude en corruptie. *Jaargang 2000, nr. 616, Staatsblad*. Opgehaald op mei 27, 2014 op Overheid.nl: <https://zoek.officielebekendmakingen.nl/stb-2000-616.html>

7. Bijlage: Reflectieverslag

Het onderwerp van mijn bacheloropdracht was vrij snel duidelijk, het onderwerp corruptie leek mij erg interessant. Vooral omdat het een weggestopte misdaad is (geweest vooral), maar waar wel steeds meer onderzoek naar gedaan wordt. Het vinden van een begeleider ging iets minder soepel. Ik had de minor Criminologie gedaan, dus dacht daar mijn begeleider te kunnen vinden, maar deze waren allemaal extern op de universiteit. Via via is prof. dr. Torenvlied mijn begeleider geworden. Dat het vinden van een begeleider zo moeilijk was, was misschien pech, maar dat weet ik nu wel voor mijn masterscriptie. Volgend jaar moet ik dus veel eerder beginnen met zoeken en sneller contact zoeken. Nu ging het via mail, maar het is handiger om langs te gaan, dan gaat de communicatie ook veel sneller. Als je de persoon nog niet kent, is de mail het veiligst. Maar na al het geregeld dit jaar (ook buiten mijn scriptie om) heb ik geleerd dat bellen en langsgaan het effectiefst is.

Op 27 maart was de eerste afspraak en voor deze afspraak wist ik het onderwerp, maar hoe ik precies een onderzoeksveld en –vraag moest bedenken, was voor mij wat lastiger. Het is natuurlijk de eerste keer dat je zelfstandig een onderzoek doet, en om dan een specifieke, niet te brede onderzoeksvraag te bedenken is dan moeilijk. Gelukkig ben ik hiermee geholpen en zou ik voor de volgende afspraak wat boeken en artikelen hebben gelezen, en voor een deel de onderzoeksopzet hebben geschreven. Mijn doel was om zelfstandig te werken en niet te snel met vragen te komen. Normaal doe je opdrachten met je medestudenten, maar deze waren, op twee na, allemaal nog niet bezig hun scriptie. Die hadden natuurlijk ook een heel ander onderwerp. Ik kon hen dus niet om hulp vragen, maar dat was wel een keer goed voor mij. Ik vraag soms te snel aan anderen, zonder zelf heel goed na te denken. Maar mijn voornemen was wel als ik er echt niet uit kom, dat ik dan op tijd naar mijn begeleider ga, want hij begeleidt mij niet voor niets en het scheelt tijd. We hadden dus op 25 april weer een afspraak en meneer Torenvlied heeft hier geholpen met de onderzoeksvraag en de vragen waarmee ik niet verder kon. Ook heb ik de opdracht gekregen om voor mijn case study alvast twee cases uit te gaan werken en een theorie te schrijven voor mijn onderzoeksopzet. Ik heb me voorgenomen om steeds een paar dagen voor de afspraak mijn gedeelte op te sturen, zodat meneer Torenvlied het alvast kon bekijken en kritiekpunten kon zoeken, zodat we bij de afspraak optimaal bezig konden. Dat was wel het geval, want bij de afspraak op 9 mei zijn we heel diep ingegaan op het taalgebruik dat verwacht wordt in een onderzoek. Hier heb ik veel aan gehad, omdat we woord voor woord besproken hebben en waar ik het hele onderzoek rekening mee heb gehouden. Ik ga snel informeel schrijven, omdat ik dat zelf fijner vind om te lezen en te schrijven, maar in een onderzoek ziet dat er natuurlijk onprofessioneel uit. Toevallig hadden we tegelijkertijd een project waar we een offerte aan het schrijven waren en waar taalgebruik ook heel belangrijk was. Deze twee verslagen hebben me laten inzien hoe belangrijk taalgebruik is en hoe gemakkelijk je één zin kunt veranderen, waardoor de hele alinea beter wordt. We hebben ook de opbouw bekeken en ik had overal tussen de tekst verwijzingen, waardoor het geheel onoverzichtelijk werd. Bij de case studies heb ik daarom gekozen om voetnoten te gebruiken. Ook hebben we mijn onderzoeksopzet bekeken en verbeterd. Het voornemen was om voor de zomer klaar te zijn met mijn scriptie, omdat ik in september op een andere universiteit ga studeren. Het belangrijkste doel om dit voornemen waar te maken is een goede planning maken en er gewoon heel veel mee bezig gaan.

Een week later, op 15 mei, was de meeting van de onderzoeksopzet. Bij deze meeting werd de opzet gepresenteerd en twee medestudenten en meneer Jans gaven hierop positieve en negatieve kritiek. Deze kritiek heb ik bekeken en verbeterd en op 23 mei had ik mijn tweede meeting met meneer Jans.

Hij was het nog niet helemaal eens met mijn onderzoeksvraag, vooral het 'maatschappelijk probleem', maar mijn onderzoeksopzet is goedgekeurd. Daarna ben ik dus volop bezig geweest met mijn scriptie. Wat nog moest gebeuren waren de andere vier cases uitwerken en de theorie uitbreiden. Ik vond het heel moeilijk om drie cases van 20 jaar geleden te zoeken, want er was alleen veel informatie over de Limburgse affaires. In de rest van Nederland is het veel minder naar buiten gekomen en is het veel meer in de doofpot gestopt. Dit vind ik jammer, omdat er zo alleen een beeld is van Limburg. Maar met gebrek aan tijd en informatie had ik geen keuze. Ook de gegevensanalyse vond ik erg lastig, want hoe kon je heel erg verschillende cases op dezelfde punten vergelijken? Hier heb ik een oplossing voor gevonden, soms met hulp, en zo is er een duidelijke structuur gekomen. Voor deze scriptie heb ik door tijdsgebrek alleen met behulp van kranten, boeken en artikelen informatie gezocht, maar voor mijn volgende onderzoek wil ik ook echt mensen spreken. Zo krijg je een betrouwbaarder onderzoek, maar dat is ook leuker onderzoeken. Nu was het veel typen en zoeken achter de laptop, maar het onderwerp leeft meer als je mensen spreekt. Om dit voor elkaar te krijgen, moet er vanaf het begin bedacht worden wie je wilt spreken en dan kun je meteen afspraken maken. Daar heb ik nu te lang mee gewacht en dan red je het niet meer. Deze keer was het misschien ook onwetendheid, maar nu heb ik ervaring opgedaan en weet ik voor de volgende keer dat ik op tijd interviews moet regelen en wat je kunt verwachten.

Bij onze laatste afspraak op 3 juni miste nog de conceptualisering van de case studies, dus hier heb ik uitgelegd hoe ik mijn case studies heb onderzocht. De stelling van mijn hypothesen vond ik moeilijk te verwerken, dus deze hebben we in mijn theorie verwerkt. Op 10 juni heb ik mijn eerste versie ingeleverd bij meneer Torenvlied. Toen deze na wat verbeteringen goedgekeurd werd, heb ik de conclusie en discussie geschreven. Op 27 juni was het eindgesprek met mijn eerste en tweede begeleider. Mijn scriptie heeft toen groen licht gekregen, maar als ik een paar punten zou verbeteren, zou het beter zijn. Helaas had ik nog een toets in de herkansingsperiode en zat de vakantie er tussen, dus heb ik pas een maand later, op 27 augustus, mijn colloquium. De planning om voor de zomer klaar te zijn is door de presentatie niet helemaal uitgekomen, maar ik heb in ieder geval hard gewerkt om me aan de planning te houden en om de scriptie wel klaar te krijgen, dus voor mij is dat doel behaald.

Voor mijn colloquium heb ik ook een doel opgesteld, ik vind het namelijk moeilijk om te presenteren voor een groep, waardoor ik mijn tekst ga vergeten. Voor deze presentatie wil ik me echt goed voorbereiden zodat de tekst er helemaal in zit en ik me geen zorgen hoeft te maken dat ik het niet meer weet. Hier heb ik altijd last van, dus daarom vind ik het niet leuk om te presenteren. Bij de presentatie van mijn onderzoeksopzet merkte ik wel dat het al beter ging, omdat je dan natuurlijk helemaal in het onderwerp zit. Je bent de hele dag met het onderzoek bezig, dus je weet precies waar het over gaat. Dat is nu iets minder het geval, omdat het al een maand geleden is, maar je bent er zolang mee bezig geweest dat het onderwerp er nog wel in zit. Ook wil ik me voorbereiden op de vragen die kunnen komen, door actueel nieuws over corruptie te volgen en mijn scriptie goed te kennen.

Over het algemeen weet ik voor de volgende keer dat ik eerder op zoek moet gaan naar een begeleider, ik heb geleerd zelfstandiger te werken dan ik daarvoor hoefde te doen, dat een goede planning heel erg belangrijk is, dat afspraken en interviews zo snel mogelijk bedacht en geregeld moeten worden, en voor een presentatie veel geoefend moet worden aangezien het niet mijn sterkste vaardigheid is.